

ISSN 2738-0343

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 11
2022.**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:

<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

Из наше базе која садржи преко 140.000 прописа и преко пола милиона скенираних страна службених гласила, за свега неколико минута може се добити како важећи тако и неважећи пропис, у штампаној верзији или електронском поштом, као што се може добити и телефонским путем свака информација о статусу траженог прописа.

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

Управа за заједничке послове републичких органа

Немањина бр. 22–26

Београд

Телефон: 3616-296; 363-1620; 363-1104; 3613-734/лок. 1620 и 1104

biblioteka@uzzpro.gov.rs

САДРЖАЈ

- 1. Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда**
- 2. Списак претплата на службена гласила и часописе за потребе библиотеке Управе у 2022. години**
- 3. Преглед старих публикација**
- 4. Преглед нових књига**
- 5. Листа најчитанијих књига**

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Укази о додели одликовања, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Одлука о изменама Одлуке о одређивању бирачких места за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 13. новембар 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 122/2022

Одлука о изменама и допунама Одлуке о одређивању бирачких места за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 13. новембар 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 122/2022

Одлуке о утврђивању Збирне изборне листе кандидата за чланове Националног савета албанске, ашкалијске, бошњачке, бугарске, буњевачке, чешке, египатске, грчке, мађарске, немачке, пољске, ромске, румунске, руске, русинске, словачке, словеначке, украјинске и влашке националне мањине, Службени гласник Републике Србије бр. 122/2022

Одлука о утврђивању броја гласачких листића за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 13. новембар 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 122/2022

Одлука о отварању Конзулата Републике Србије у Сингапуру, Република Сингапур, Службени гласник Републике Србије бр. 123/2022

Одлука о утврђивању коначног броја бирача за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 13. новембар 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Одлука о изменама Одлуке о утврђивању броја гласачких листића за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 13. новембар 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Одлука о изменама Одлуке о саставу сталних делегација Народне скупштине Републике Србије у међународним парламентарним институцијама, Службени гласник Републике Србије бр. 125/2022

Одлука о облику, изгледу, боји и садржини гласачких листића и контролног листа за проверу исправности гласачке кутије за спровођење поновног гласања

на непосредним изборима за чланове Националног савета бошњачке националне мањине 27. новембра 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Одлука о утврђивању броја гласачких листића за спровођење поновног гласања на непосредним изборима за чланове Националног савета бошњачке националне мањине 27. новембра 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Одлука председника Владе којом се Ђорђе Милићевић, министар без портфеља, задужује да предлаже мере и учествује у координацији активности у области односа Републике Србије с дијаспором, Службени гласник Републике Србије бр. 129/2022

Одлука председника Владе којом се Един Ђерлек, министар без портфеља, задужује да предлаже мере и учествује у координацији активности у области равномерног регионалног развоја, Службени гласник Републике Србије бр. 129/2022

Решење о постављењу вршиоца дужности директора Управе за заједничке послове републичких органа, Дејана Матића, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Оливере Дурлевић, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Решења о резултатима гласања на изборима за чланове Националног савета хрватске, горанске, македонске и црногорске националне мањине путем електорске скупштине 13. новембра 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 126/2022

Решења о додели мандата чланова Националног савета албанске, ашкалијске, бугарске, буњевачке, влашке, грчке, египатске, мађарске, немачке, пољске, ромске, румунске, руске, русинске, словачке, словеначке, украјинске и чешке националне мањине, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника Управе за заједничке послове републичких органа, Дејана Закића, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Извештаји о укупним резултатима избора за чланове Националног савета албанске, ашкалијске, бошњачке, бугарске, буњевачке, влашке, грчке, египатске, мађарске, немачке, пољске, ромске, румунске, руске, русинске, словачке, словеначке, украјинске и чешке националне мањине, Службени гласник Републике Србије бр. 126/2022

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Закон о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2022. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 125/2022

Закон о Привременом регистру држављана Републике Србије од 16 до 29 година којима се уплаћује новчана помоћ, Службени гласник Републике Србије бр. 125/2022

Уредба о измени Уредбе о утврђивању Програма финансијске подршке пољопривредним произвођачима сунцокрета рода 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 123/2022

Уредба о финансијској подршци пољопривредним произвођачима шећерне репе рода 2023. године, Службени гласник Републике Србије бр. 123/2022

Уредба о изменама и допуни Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2022. години, Службени гласник Републике Србије бр. 126/2022

Уредба о измени Уредбе о утврђивању Програма финансијске подршке пољопривредним произвођачима сунцокрета рода 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 126/2022

Уредба о измени Уредбе о утврђивању Програма доделе бесповратних средстава за куповину сеоске куће са окућницом на територији Републике Србије за 2022. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 126/2022

Уредба о утврђивању Листе категорија квалитета ваздуха по зонама и агломерацијама на територији Републике Србије за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Уредба о измени Уредбе о ограничењу висине цена деривата нафте, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Уредба о измени Уредбе о обавезној производњи и промету хлеба, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Уредба о усклађивању номенклатуре Царинске тарифе за 2023. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 131/2022

Одлука о образовању Радне групе за вођење поступка кандидатуре града Београда, Републике Србије за међународну специјализовану изложбу ЕХРО Belgrade 2027, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Одлука о измени и допуни Одлуке о привременој мери која се односи на израчунавање капитала банке, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Одлука о привременој забрани извоза ЕВРО ДИЗЕЛА EN 590, Службени гласник Републике Србије бр. 126/2022

Одлука о образовању Републичког штаба за ванредне ситуације, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Одлука о привременој забрани извоза ЕВРО ДИЗЕЛА EN 590, Службени гласник Републике Србије бр. 129/2022

Одлука о измени Одлуке о привременој забрани извоза млека и производа од млека, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Одлука о измени Одлуке о привременој забрани извоза и изношења природног гаса, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Одлука о измени Одлуке о привременом смањењу износа акциза на деривате нафте из члана 9. став 1. тач. 1), 2) и 3) Закона о акцизама, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Одлука о измени Одлуке о образовању Радне групе за системско решавање питања заштите ваздуха у Републици Србији, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Одлука о измени Одлуке о висини посебне накнаде за употребу јавног пута, његовог дела и путног објекта (путарина), Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Одлука о изради Стратешке процене утицаја Просторног плана подручја посебне намене експлоатације минералних сировина на локалитету рудника „Чукару Пеки” у граду Бору – доње лежиште на животну средину, Службени гласник Републике Србије бр. 131/2022

Правилник о допуни Правилника о условима и начину остваривања права на кредитну подршку, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Правилник о измени Правилника о максималним концентрацијама одређених контаминената у храни, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Правилник о начину пријаве држављана Републике Србије од 16 до 29 година за добијање новчане помоћи, начину исплате средстава и подношења рекламација, Службени гласник Републике Србије бр. 128/2022

Правилник о измени Правилника о систему извршења буџета Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 129/2022

Правилник о измени Правилника о техничким и другим захтевима за течна горива нафтног порекла, Службени гласник Републике Србије бр. 129/2022

Правилник о изменама Правилника о пријављивању догађаја у цивилном ваздухопловству, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Наредба о времену отворености аеродрома за одвијање ваздушног саобраћаја, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2022

Ревидирана Фискална стратегија за 2023. годину са пројекцијама за 2024. и 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 128/2022

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Правилник о додели бесповратних средстава привредним субјектима за допринос развоју социјалне економије АП Војводине у 2022. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 46/2022

Правилник о додели бесповратних средстава локалним самоуправама са територије АП Војводине за финансирање пројеката из области електронских комуникација и информационог друштва за 2022. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 47/2022

Правилник о додели бесповратних средстава туристичким организацијама локалних самоуправа на територији АП Војводине за јачање капацитета туристичких организација у 2022. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 47/2022

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Закон о допуни Закона о пензијском и инвалидском осигурању, Службени гласник Републике Србије бр. 125/2022

Правилник о изменама Правилника о ценама здравствених услуга на секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 123/2022

Правилник о допунама Правилника о садржају и обиму права на здравствену заштиту из обавезног здравственог осигурања и о партиципацији за 2022. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Правилник о изменама и допунама Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Правилник о изменама и допунама Правилника о ценама здравствених услуга на секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 128/2022

Правилник о измени и допуни Правилника о уговарању здравствене заштите из обавезног здравственог осигурања са даваоцима здравствених услуга за 2022. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Решење о утврђивању обрачунског износа просечне годишње зараде за осигуранике који остварују право у октобру 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 123/2022

Решење о утврђивању висине накнаде погребних трошкова за кориснике пензија почев од новембра 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о изменама и допуни Одлуке о поступку и критеријумима за доделу средстава Покрајинског секретаријата за социјалну политику, демографију и равноправност полова за реализацију Програма унапређења социјалне заштите у Аутономној Покрајини Војводини у 2022. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 48/2022

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о оснивању Канцеларије за дуално образовање и Национални оквир квалификација, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Одлука о изменама Одлуке о броју студената за упис у прву годину студијских програма мастер академских студија који се финансирају из буџета Републике Србије за високошколске установе чији је оснивач Република Србија у школској 2022/2023. години, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Одлука о изменама Одлуке о броју студената за упис у прву годину студијских програма докторских академских студија који се финансирају из буџета Републике Србије за високошколске установе чији је оснивач Република Србија у школској 2022/2023. години, Службени гласник Републике Србије бр. 124/2022

Одлука о промени назива Учитељског факултета Универзитета у Београду, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Одлука о изменама Одлуке о образовању Фонда за младе таленте Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 127/2022

Упутство за оцењивање усклађености државне помоћи за истраживање, развој и иновације, Службени гласник Републике Србије бр. 123/2022

Решења о додели новчане награде за спортске резултате, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Службени лист Града Београда

Обавештење Завода за заштиту споменика културе Града Београда о евидентирању добра које ужива претходну заштиту (кућа архитекте Сергеја Николајевича Смирнова, Пожаревачка 26), Службени лист Града Београда бр. 101/2022

Обавештење Завода за заштиту споменика културе Града Београда о евидентирању добра које ужива претходну заштиту (Дом железничара и бродара, Сарајевска 26 / Милоша Поцерца 10), Службени лист Града Београда бр. 101/2022

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Индекси потрошачких цена за октобар 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 126/2022

Податак о висини просечне зараде по запосленом за трећи квартал 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Податак о просечној заради по запосленом у Републици Србији за период од октобра 2021. до септембра 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

Податак о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом, за септембар 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 130/2022

2

СПИСАК ПРЕПЛАТА НА СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2022. ГОДИНИ

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	КОРАЦИ: часопис за књижевност, уметност и културу
2.	ЛЕГЕ АРТИС: прописи у пракси
3.	ЛИПАР: часопис за књижевност, језик, уметност и културу
4.	НАША МЕСТА: часопис за локалну самоуправу
5.	ПРАВНА ПРАКСА: часопис за примену прописа
6.	ТОКОВИ ИСТОРИЈЕ: часопис Института за новију историју Србије

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН ДРЖАВНОГ ПРАВОБРАНИЛАШТВА
2.	БИЛТЕН ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА
3.	БИЛТЕН МИНИСТАРСТВА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ
4.	БИЛТЕН РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ
5.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
6.	МЕСЕЧНИ СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД
7.	САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ

3

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Излазећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознавати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посреди књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектиру свима онима који желе да се стручно усавршавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа, а део фонда дигитализован је и доступан на адреси:
<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За овај број издвајамо:

- 1. Закон којим се грађење скупштинске дворане одлаже, донет 9. децембра 1878. године у Нишу**
- 2. Закон о дипломатским заступништвима и о консулатима српским у иностранству, донет 18. јануара 1879. године у Нишу**
- 3. Алекса С. Јовановић: Историјски развитак српске задруге, Београд, 1896.**

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

ЗБОРНИК ЗАКОНА И УРЕДАБА

ИЗДАНИХ

У КЊАЖЕСТВУ СРБИЈИ

од 1. Новембра 1878 до 6. Маја 1879 године.

34. (XXXIV)

У БЕОГРАДУ

ШТАМПА И ИЗДАЊЕ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ

1879

МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ IV.

по милости божјој и вољи народа,

КЕЊАЗ СРПСКИ.

ПРОГЛАШАВАМО И ОБЈАВЉУЈЕМО СВИМА И СВАКОМЕ, ДА ЈЕ НАРОДНА СКУПШТИНА РЕШИЛА, И ДА СМО МИ ПОТВРДИЛИ И ПОТВРЂУЈЕМО:

1., Да се грађење скупштинске дворане, које је законодавним решењем од 24. Октобра 1870. год. одобрено, до бољих прилика одложи.

2., Да се остатак непотрошеног новца у 230.671 грош и 2 пар. пор. са свим у државну касу пренесе, и да се не сматра више као депозитирани кредит министарства грађевина.

3., Да се и остатак материјала до сад неупотребљеног на војене спреме, — преда министру војеном за употребу артиљеријске управе у Крагујевцу где се исти и налази.

Препоручујемо Нашим министрима: грађевина, финансије и војеном, да овај закон обнародују и о извршењу се његовом старају, властима пак запо--

ведамо, да по њему поступају, а свима и свакоме,
да му се покоравашу.

9. Децембра 1878.
у Нишу.

М. М. ОБРЕНОВИЋ с. р.

*Видио и ставио државни печат,
чувар државног печата,
министар правде,
Д. Матић с. р.*

*Министар грађевина,
Р. Алимшић с. р.
Министар финансије,
В. Јовановић с. р.
Министар војни,
почасни ађутант Његовог
Височанства, Књаза,
потауковник,
Јов. Мишковић с. р.*

МИЛАН М. ОБРЕНОВИЋ IV.

ПО МИЛОСТИ БОЖИЈОЈ И ВОЉИ НАРОДА,

КЊАЗ СРПСКИ.

ПРОГЛАШАВАМО И ОБЈАВЉУЈЕМО СВИМА И СВАКОМЕ, ДА ЈЕ НАРОДНА-
СКУПШТИНА РЕШИЛА, И ДА СМО МИ ПОТВРДИЛИ И ПОТВРЂУЈЕМО:

ЗАКОН

О ДИПЛОМАТСКИМ ЗАСТУПНИШТВИМА И О КОНСУЛАТИМА СРПСКИМ У
ИНОСТРАНСТВУ.

Члан I.

Дипломатска заступништва Србије у иностранству постоје: у Бечу, Букурешту и Цариграду, а заводе се још у Атини, Берлину Лондону, Паризу, Петрограду, Риму, Цетињу и у Бугарској.

Члан II.

Један исти заступник може, у исто време, бити акредитован код више дворова.

Члан III.

Дипломатски заступници, као што је одређено највишим решењем од 28 Октобра пр. год., деле се на три врсте.

Прва се састоји из изванредних посланика и пуномоћних министара (Envoyés Extraordinaires et Ministres Plénipotentiaires); друга из министара резиде-

ната (Ministres Residents); трећа из отправника послова, Chargés d' affaires).

Члан IV.

Дипломатска заступништва имају по потреби једног или више секретара, а тако и придатих званичника (Attaches) с платом или без плате.

Тумаче (драгомане), који могу носити и титулу секретара-тумача, могу имати само дипломатска заступништва на истоку.

Члан V.

Плата дипломатским заступницима и њиховом персоналу одређује се државним буџетом у смислу закона о чиновницима грађанског реда.

Члан VI.

Србија акредитује и консуле у иностранству.

Консули су или награђени или ненаграђени (почасни).

Консули првог рода деле се на три врсте:

Прва се састоји из генералних консула, који могу носити и титулу дипломатских агената и отправника послова; друга из консула; а трећа из вице-консула.

Консули другог рода (почасни) могу бити узети и од мештана страних поданика, а деле се такође на три врсте: прва се састоји из генералних консула; друга из консула или вице-консула; трећа из консулских агената.

Члан VII.

Плаћени вице-консули, секретари, а на истоку и тумачи (драгомани) могу се придавати само консулима првог рода (награђенима).

Члан VIII.

Места плаћених агената означених у члановима VI и VII и њиховог персонала, отвараће се државним буџетом, где ће се и њихова плата одређивати у смислу закона о чиновницима грађанског реда, а места бесплатних консула (почасних) заводиће се књажевим указом.

Члан IX.

Овај закон ступа у живот од дана Књажевог потписа.

Препоручујемо председнику Нашег министарског савета, Нашем министру иностраних дела и Нашем министру финансије, да овај закон обнародују и о извршењу се његовом старају, властима пак заповедамо, да по њему поступају, а свима и свакоме, да му се покорвају.

18. Јануара 1879.

у Нишу.

(М. П.)

*Видио и ставио државни печат,
чувар државног печата,
министар правде,
Д. Матић с. р.*

М. М. ОБРЕМОВИЋ с. р.

*Председник министарског савета,
Министар иностраних дела,
Јов. Ристић с. р.
Министар финансије,
В. Јовановић с. р.*

ИСТОРИЈСКИ РАЗВИТАК СРПСКЕ ЗАДРУГЕ

ПРИНОСИ ЗА ИСТОРИЈУ СТАРОГ СРПСКОГ ПРАВА

Београд.

од
Алексе С. Јовановића

БЕОГРАД

ИТАМПАРИЈА СВЕТОЗАРА НИКОЛИЋА. ГОСПОДАР-ЈОВАНОВА УЛИЦА

1896.

ДРУГИ ДЕО.

ПРЕЛОМ

Од 1804. до појаве нашег Грађанског Законика.

По смрти сопственика његово имање представља заоставштину, која постаје предмет наслеђа.

Право наслеђа има основа или у изречној вољи сопственика, или ћутке у самом закону, и отуда двојака врста наследбине: *по тестаменту и по закону.*

То је теоријска одредба сувременог наследног права у опште. Таквог облика оно је данас и у нашем народу, чему нас уверава наш *Грађански Законик* од 1844. г.

Одређујући одношаје између покојника и оних што долазе да га наследе по законом реду или по намени у тестаменту, наследно право данас представља сваку наслеђевину као искључну својину покојника, или као нешто инкосоно без туђе мешавине. То је дакле имање, којим за живота може покојник да располаже по својој вољи (осем извесног ограничења у § 477. грађ. зак. о законом делу деце), и са којим се после његове смрти чини расположај по закону.

У старој српској држави начело наслеђа примењивано је ограниченије и употребљавано је веома ретко, као један изузетак од постојећег обичајног права. Као породична јединица у заједничком животу предака и потомака или и самих потомака, српска је задруга сматрана у народу за јединог представника личних и родбинских права у опште, и као таква искључавала је свако приватно располагање. После смрти задругара, без судског мешања или покојникове наредбе,

* Са нарочитим погледом на наше старо наследно право.

његов део имања остајао је и даље у задружној породици као општа својина задругара, прелазећи тако по *ирекутном* или *обичајном* праву наслеђивања у једном роду с колена на колена де његова изумрћа.

У социјалном развиту народа, својина као предмет наслеђа, јавља се савршенијег облика тек на земљеделачком ступњу, као искључна властитост лица над извесном ствари. Почетци личне својине као права на ствар, избијају истина на врх још раније, јер се у науци узима да је *стока* његов први репрезентанат; али ступњи тога доба — ловачко и пастирско стање друштва — карактерни су само великим сеобама народа, несталним седиштима појединаца, личном грабљивошћу, и у опште неодређеношћу правних одношаја, и зато немају за нас у оцени наследног права оне практичке вредности као *доба земљеделачког ступња*, на коме се опточавају имања и дижу приватне баштине, као видљив знак правне својине.

У облику искључне властитости, право својине могло је да се јави код нас Срба тек у жупанијско доба нашег државо-правног развитака, кад већ беше ударена основица политичком јединству народа по оделитим покрајинама српским, завођењем власти и реда. То доба првобитне племенске заједнице (општине) деобом на породице већ су заједничку својину свеле на ужи круг, али и у том кругу својина остајаше још дуго наследна у породици, искључујући приватна располагања. Истом услед деобе породица, што се у осталом ретко догађало постајашу приватне баштине, са којима поједини чланови могу да располажу; ну превласт родбинског права још је толико моћна и у овом добу, да је ово располагање већином било ограничено обичајем, и зато је ретко примењивано. Ипак можемо рећи: да на овом ступњу нашег друштвеног развитака, ма и као изузетак од обичајног права, добија право својине карактер индивидуалне правне властитости, у облику искључног уживања и располагања извесном ствари, дајући у једно места и појави *наследног права*.

* * *

Појам баштине, као правна титула законе државине, у старој српској држави означавао је непокретно имање двојакe категорије:

1. *дедовину* т. ј. наслеђена имања, која остајаху у породици као наследна својина свију колена, по обичају и народном појму о неотуђивости општег родбинског стожера; и

2. *купиљенице* т. ј. баштине прибављене куповином, и у опште „стеженије“ као личну привреду појединаца, (негледећи на начин прибавке), чиме сопственик могао да располаже по својој вољи.

Према овој разлици, говорећи о непокретном имању, предмет тестаменталног завештаја дакле и предмет наслеђа могао бити баштина само ове друге руке. Истина у старој српској царевини сопственици могаху својих баштина „*под црков дати, или за душу одати, или иному продати кому—либо, или у прикију (прѣију) дати*“.¹ Из овога би се као дало изводити право неограниченог располагања баштинама у опште; но умесно примећује г. Д-р Ник. Крстић у својим разматрањима старих српских права, да ово законско наређење може имати практичне примене само тако, ако се претпостави: да је само први господар баштине т. ј. онај који је непосредно добио баштину од цара или је сам прекупио, могао са њом слободно и неограничено да располаже, али његови наследници да су у располагању већ били ограничени. За потврду служи нам убедљиво исправа о убаштињењу из доба наших царева или из 14. века, којом властелинка Добросава Карасова кћи, продаје своју баштину — двор што је лежао до царева врта у Призрену — Ману Драгинчином брату за 8. литара сребра, и за тврђу продаје потписује као сапродавце своје синове Православа и калуђера Никодима и кћер Рају, *као децу која имају права наследства, ујемчујући купцу право уживања и располагања условом: ако се дође до какве одговорности, да одговара Православ а купац да је слободан*.²

Овакво проматрање права располагања баштинама, има историјског ослонца, и потпуно се слаже и са обичајем који и данас, ма и на изданку, влада местимице у српском народу. У Црној Гори, као што нас уверава г. Дучић, наследно имање т. ј. оно што оцу остави део по смрти оца деле синови подједнако. Само засебном тековином може отац да располаже како хоће; а кад синови затраже деобу дедовине, припада

¹ Чл. 88. и 89. Душанова Закона Издање Ст. Новаковића.

² Гласник 35. стр. 119.

оцу подједнаки део као и сину. И у нашој краљевини, у парницама између оца и синова због бапштине, чују се на суду више пута прекорне речи: како отац није властан да неограничено располаже имањем, које није сам стекао но је дедовина.¹ Наспрам одредаба нашег грађан. законика који води неког рачуна само о законом делу наслеђа као праву деце, и то тек после смрти завештаоца, овакви прекори данас мало вреде јер родитељи са целим имањем за живота свога потпуно располажу, осем где постоји задружни однос.

У нашем народу наследно право беше пређутно. Произлазећи из природне тежње родитеља: да своју тековину оставе својој деци као подмлатку крви и имена, оно је било основано само на обичајном праву. Писаних завештања беше сасвим ретко, и колико их познајемо падају готово сва у доба после косовске битке, што је већ знак ондашње правне несигурности. Чести унутрашњи државни потреси и турска упадања у поједине покрајине српске, изазиваху старање да се још за живота чини подела са имањем; и да не би доцније било заплета међу наследницима, даје се обичајном праву наслеђивања видљив знак писаним завештањем као последњом наредбом сопственика.² Карактеристично је за предметну оцену тих наредба, што је у свима досад познатима, предмет расподела само покретност зато, што су наследници непокретног имања били познати већ по самом обичајном праву. Завештањем од 20. Маја 1466. херцег Степан Косача располаже међу своје синове Владислава Влатка и Степана само своје покретне ствари и благо, без помена непокретног имања.³ Остављајући на аманет Дубровнику своју децу и жену, у писму од 1. Окт. 1476. деспот Стеван Бранковић вели: *„ни на чим не сам имал у мому богом дому учинити тестамент, ни злата ни сребра ни покућја, што бих оставил Ангелине*

¹ Одлуком Великог Нар. Суда од 22 Јуна 1828. Бр. 328. брани се Михаилу Милосављевићу из Витче — нахије пожешке, продаја баштине „како ти воћњака и ливаде“, а дозвољава му се да може продати судове, кућу, стаје, прошће око куће или ограду око њиве, дакле покретност.

² Несигурно правно стање у Европи, посебице у српском народу, у времену о ком је реч, карактерише веома прозрочно једно писмо Дубровчанина Николе Гундулића од 3. Августа 1404. у ком вели војводи Сандаљу: *„да читајући старе књиге, није нашао ни од цотоца „да је се толико свијет смел и вртел колико сада“* (М. Пуц. I 57).

³ Спомен. М. Пуц. II. 125.

с *дечицом*⁴ наглашујући овим побројавањем довољно јасно ондашње народно схватање о обиму тестаментa.¹

*
*

Појму данашњег наследног права као техничког правног термина одговара у старим српским споменицима реч „одоумрѣтиѣ“ (одоумртије = одумрѣе) у свим својим језичким променама; а глагол „наследити“ имао је замене у речи „одоумрети“.

„...и што јест воденица крајимирова одумртија“ (Душанова хрисовуља Ман. Леснови од 1347.)²

„...ну ли би, шта Бог не дај, тер се згодило ком згодом до тогај времена, од сегај свијета прижинуће више реченеа го-саодичић кнеза Војислава или би кнеза Влатка, кога нију до 14. лет, тада да један другому одумире“. (У писму Дубровчана од 18. Септ. 1438. о остави синова херцега Степана Косаче, што им припаде иза војводе Сандаља).³

Као означаји народног права, ове речи, нема сумње, беху опште употребљени термини у словенском праву, јер их у истом облику налазимо и у старом наследном праву Чеха и Мораваца.⁴

*
*
*

На уређење наследних одношаја у старој српској држави, посвећана су у Душанову Законику свега два члана — 100. и 101. Из њихове неодређене садржине не да се извести никаква позитивна наследна система, али ипак не ће бити без користи да се познамо укратко са њима пре но што пређемо на употребу и оцену осталих извора.

По члану 100. Душ. Зак. *после смрти властелина добри коњ и оружје даје се цару, а велика бисерна свита и златни појас остају сину му, од кога их цар не може одузети. Ако*

Године 1495 његова жена Анђелија са синовима даде хрисовуљу атонском манастиру св. Павла, на годишњу помоћ од 500 влатника. Године 1496. они хрисовуљом обећавају Хиландару по 1000 влатица. Године — 4. Маја деспот Јован хрисовуљом прилаже ман. Крушедолу места и земље. Године 1499. опет Јован са мајком Анђелијом понављају атонском есфигенском манастиру хрисовуљу деда им Бурђа, и обећавају по истој давати прилоге, ако Јован постане владар од Србије. (Моп. Serb. 518. Гласник 25).

² Гласник 27. стр 292: Читај и диплому краља Степана Остоје од Ст. Новако вића у 23. Гласнику (са поправком Ђ. Данчића у раду Југ. Академије — књ. VI. 205)

³ Спом. К. Твртковића. 217.

⁴ Хермен. Иречек „Slovap. pravo v Čechasch a na Morave“ Ш. 86.

нема сина но кћер, власна је кћи да то слободно прода или на други начин отуђи.

У овој законској одредби реч је само о наслеђу личних ствари сталешког одликовања. Уведавши на двору и по народу ред властеле и других чиновника по угледу на Византију и Запад, Душан је прописао и нарочито одело као знаке власти, које је по својој увиђавности и поклањао. „Властеле своје дарује светлими свитами и појаси златими царским“ вели летописац.¹ Ово одело покојника, као што видимо наслеђиваше син му у знак достојанства и породичног одликовања, јер је задобивена власт продужавана у породици у мушком колену по ондашњем феудном праву, чијих трагова налазимо у нашем народу и доцније под Турцима. По убијству Алексе Ненадовића, Турци понуде његова брата Јакова да се прими обркнештва у народу, но он одби. Тај систем продужавања власти у мушком колену, налазимо и у неким примерима из К. Борђево доба. Место збаченог новопазарског војводе Димитрија, К. Борђе под 20. Сеп. 1812. Бр. 957. поставља за војводу његова брата Косту „да се не батали“. По смрти Анте Богићевића 1813. постави К. Борђе на његово место за водјводу сина му *Боја*, који тада није имао више од 18. година, а тих година постави за титуларна војводу и *Буку* сина свог попечитеља правде Илије Марковића.² Кћи удајом прелази у туђу породицу, напуштајући родитељски дом, и зато је у наведеном члану казано да она побројане ствари, наследивши их, може продати или отуђити по својој вољи.

Другу половину ствари покојника — добра коња и оружје узимаше цар у знак зависности властеле као ондашњег војеног живља од владоца као врховног старешине. Ова моја поставка има основа у одредби чл. 39. Душ. Зак. по комје обавеза војевања лежи на баштинама у опште, нарочито на онима које цар поклањаше властели (чл. 40. Душ. Зак.), и које се од њих одузимаху само за доказану неверу. Са овим

¹ Копривнички рукопис од 1453: Раматку стр. 51. *Свита*, овде означаје парадно одело властелина; а иначе има двојак значење: *шире*, за све тканине биле ма од чега; и *нарочито* као готова одећа (плашт, шуба, контуш, гуњ, клашње). Гласник 33. стр. 208 и Глас. 33. стр. 96. и 108.

² Погрешно се мисли да се овај начин продужавања власти тек тада увео у нашу управну систему (Устанак Српски I. 55). Ч. Мјатовић је добро опазио да је цела подела средњовековног друштва на сталеже, доводила собом *наследност позива*, коју налазимо у ондашњим државама, па и у Србији (Глас. 33. стр. 300).

правом владоца као знаком старешинства, има неке сличности и право ексекutive које имадоше под Турцима наши патријарси. Ферманом султана Махмуда од 1731. дозвољава се патријарху Арсенију да по досадашњем обичају може узаптити све имање које заостане по смрти попова калуђера калуђерица владика и митрополита. То право укинато је код аустријских Срба декларацијом од 16. Јуна 1779. У Босни и у Србији, по смрти свештеника узамаху митрополити његова јахаћа коња, одежду и књиге. По једној одлуци Великог Народног Суда од 5. Августа 1828. Бр. 435. уверавамо се да је то примењивано и при рашчињењу свештеника.¹ Нај-после у оцени овог права не треба губити из вида ни народни обичај, који данас влада о деоби задруге: да најстарији брат у знак старешинства добије коња и оружје, или као што вели народна песма, „коња и сокола“.²

* * *

По члану 101. Душ. Зак. кад властелин умре без деце, његову опустелу баштину наслеђују његови сродници до трећег братучеда.

Као у претходном, реч је и у овом члану закона само о наслеђу властелинског имања, чему је узрок, као што умесно примећује Петрановић то, што је некад а одчести и данас пнокоштина у тежачком реду врло ретка, управ као неко изузеће од задруге, па га је с тога и Законик мимоишао; али да је и ту морало бити наслеђа а не само код властеле, то је без сваке сумње.³

У претходном члану Законика за наследнике покојника у његовим покретним стварима, оглашују се и женска деца кад нема мушке. У овој пак одредби његовој заједничко право деце на наслеђе очевине — разуме се са искључењем женскиња кад су у животу мушка деца освештано је и у погледу самих баштина т. ј. непокретног имања; јер даљи сродници покојника долазе на наслеђе тек у недостатку деце његове без разлике пола.

¹ Буд. Пешт. Спом. књ. 5. стр. 481. Часови одмора II. 55. Даница за 1828.

² Краљ Драгутин предајући брату Милутину престо и управу српске земље, извршио је ово на врло свечан начин, давши му осем многих дарова одликовања, злата и скупоцених златотканих свита, још и „коња свога и оружје своје што носаше сам на телу своме“. Житија краљ српских. 179.

³ Рад југословенске Академије наука. XXIII.

С погледом на одредбу овог члана, говорећи о праву женскиња на наслеђе очевине, ваља нам двојити задругу од инокоштине. У задружној породици превлађује јединство рода или крви, искључавањем засебних права појединих задругара, док опстоји заједнички живот. Као расадник *рода* ту се по јављују само мупка лица, док на против женскиње и ако чини чељад задружног дома, напушта род удајом и ступа у родбинске одношаје свога мужа. Зато у задругама по старом српском праву имаће остајаше само на мушком колену, без призрења на ступње сродства. Женско дете добијаше само удомљење. Код овога питања, налазимо у следећем саопштењу занимљивог податка о судару између правне свести народа и космополитског схватања европски образованих правника. Године 1836. позвани из Угарске правници Василије Лазаревић и Јован Хаџић, зарад издања кривичних и грађанских закона, поднесу књазу Милошу писмено мишљење о прикупљеној законској грађи пређашњих комисија, нападајући жестоко на чланове пре њих написане, којима комисије ограничаваху право сопствености, и одрицаху женама и кћерима право на наслеђе својих мужева и отаца. Услед тога књаз Милош успе, те прикупи из разних округа писмено мишљење са потписима старешина и кметова „да народ не ће да кћери наслеђују код синова, и чак већина им претпоставља синовце“.¹

То стање искључења женскиња из наслеђа, трајало је код нас у Краљевини све до 28. Нов. 1859. а тада је измењено код § 529. Грађ. Зак. законодавним решењем ВБр. 5282. у корист женске деце, којој отада задружни део очевине исплаћује задруга у новцу по оцени векштака, у име наслеђа (Зборник XII. 96). Ова коренита измена у основном закону, толико је важна појава у историји опадања наших задруга, да се осећамо позвани да на овом месту прибележимо и сами закључак народне скупштине од 26. Сеп. 1859. по коме је ова измена следовала :

„Усвојивши мишљење одбора, скупштина реши : да се као неправедна укине она наредба у нашем Грађанском Законнику, по којој у задрузи женска деца, и кад нема мушке деце, не наслеђују свог оца ; и да се постави за у напредак законо

¹ Одредбом §. 478. данашњег Грађ. Зак. дозвољено је, да родитељи могу изравнати у наслеђу мушку и женску децу. Слаба употреба тог права, доказ је о јаком конзервативном нашем народа у очувању својих обичајних права. „Боље је да село процадне, него у њему обичај“ — вели народна пословица.

правило : да у оваквим случајима имају и женска деца право наслеђија на део имања свог оца, но да им се то имање у колико се састоји у земљама, не даје у природи, већ по процени у новцу“¹

У инокосних породица на против, одвајањем баштина и засебним животом настаје други ред наслеђа. Млада породица нема више материјалних веза са старом задругом. Родитељи и деца у инокосној породици нова су крвна заједница па је сасвим следствено : да су у овакој прилици у наслеђу оца, преца деца но сродници из старе им задруге. *Зато и у старо доба у оваквој породици у недостатку синова или после њих долазаху до наслеђа кћери покојника*² Ова засебна права инокосштине, осем одредбе чл. 101. која је основа овом разлагању, потврђује и чл. 49. Душ. Законика, којим се међу на инокосштину засебни терети, независно од задруге. У осталом у оцени овог питања не треба да нас збуњују непотпуна и нејасна факта познатих нам извора ; јер је наше наследно право као што већ поменух, скроз обичајно и прећутно, и због големе задружности наше ретко је и примењивано, а још ређе добијаше одређених граница, писаним тестаментом.

* * *

Ограничење наследног права у чл. 101. Душ. Законика на родбину *до трећег братучеда*, пада у очи као аномалија према појму и разгранатости наших родбинских веза и одношаја, који су на тако високој моралној основици, да се о њима води рачун и међу најудаљенијим сродницима.³ И тамо, где је услед деобе као последице задружне намножености кроз векове нестало трага сродничким одношајима, а само оста вечит спомен о сродству у заједничком презимену и слави — толико су још јаки осећаји родбински да се породице не срођавају браковима. Црногорци држе чисто сродство до 7. паса као једна породица, као једна браћа, носе заједничко презиме и не срођавају се, сматрајући онога ко то преступи као от-

¹ Протоколи ерпске народне скупштине у Крагујевцу 1859. стр 14.

² „Вса овај села, како се пише по имену у овом листу, да их има логофет Степан у баштину, и његова деца и мушка и женска, и његови последњи у век веком“ (Хрисовуља краља Стефана Томаша од 14. Окт. 1458. Rad jugosl. Akad. znan. I. 156).

³ Види номенклатуру ерпског сродства у Вука Врчевића:

падника и безбожника.¹ У селу Рибарима Осредачке општине у округу крушевачком, јака породица браће Танасковића (Козића) броји 35 одељених кућа. Од њих има у истом округу још једна кућа у Лесеновцу, у Мешеву 9. и у Доњем Ступњу 8. а неколико и у Пожези ужичког округа. Старином су озго од Плоче са Копаоника. Свеколике куће задружне су, и ма да су широком издељеном размноженошћу већ изгубљене сродничке везе између појединих породица, ипак се међу се не срођавају женидбама. Свиколици славе св. Ђорђа. У селу Ржаници опет у крушевачком округу, које поста у незапамћена времена само из једне задруге, пре неких година дође до озбиљног сукоба међу сељанима зато, што један момак узме девојку из истог села, па многи сматрају то као грех и срамоту. У селу Бадовинцима среза мачванског старог шабачког округа, има преко 30. кућа од породице Теофиловића, која се разродила те се сад међусобно жене и удају. У селу Великој Грабовници среза козничког округа крушевачког 17. кућа носе презиме „Вукајиловићи“, знају да су од једне породице, славе једну славу, али се већ узимљу²

Објашњујући ово законско ограничење у наслеђу између сродника, г. др. Н. Крстић примећује да га не треба разумети тако : као да су само братјева деца имала права на наслеђе а други сродници не; но се, вели, речју „третије братучеда“ само сродство опредељава, и зато мисли да и остали сродници осем братучеди имаћаху права на наслеђе.³ Мајков такође узима као вероватно, да је по Душанову Законику, у случају кад умрли нема никог од означених сродника, његову баштину наслеђивала остала његова родбина; и баш у томе, што је ова родбина добијала право на наслеђе само у недостатку покојникове деце, налази он потврде, да је породично право превлађивало над родбинским.⁴ Придружујући се у неколико поставци Петрановића, ја налазим : да се из тога што нема никаквих одређених правила о преносу властелинских баштина иза трећег братучеда, може узети да је закон сматрао запусту, и као таква да је по правилу прелазила

¹ Живот и обичаји Црногораца стр. 77.

² Примери из мојих нештампаних правних бележака.

³ Гласник VI. стр. 118.

⁴ Истор. Срб. Јазка 254. Г. Срџковић налази да се то питање лако решава т. ј. баштина припада оном колону или браству, од кога је баштинар (Ист. Срп. Пар. II. 869).

на владоаца. Да потврдимо ову поставку својим истраживањима.

Наслеђивање приватних баштина од стране владалаца, несловенски је обичај, али није без примера у историји словенског законарства. У чешком народу појави се у 13. веку право „odumrti“ у корист владоаца с првим примером у г. 1245. По њему владалац земље наслеђиваше покојника кад умре без тестаментa, а не остави сина ни кћер ни сродника до 4 колена; али ово право, не беше ни опште ни законито а нередовно је и примењивано. Да се стане на пут његовој употреби, постајаху у Чеха приватне задруге између несродних на основу уговора да једно друго наследе, и таква задруга звала се „spolek“ или „hramada“, а уговорачи сполечници или задругари.¹

Ова туђинска идеја наслеђивања од стране владоаца по свој прилици и код нас је остајала само мртво слово на папиру; или ако и имађаше какве примене, могло је бити само по изузетку, и једино наспрам властеоских баштина. Вероватније је, да је пушта баштина под утицајем канонског права, које је у Душанову закону толико у снази, остајало цркви по следећој канонској одредби: „аште вас род умрет, и место останет — ниви и лоза, да јест цркви“.² Трагова овом праву цркве у наслеђивању приватних баштина, налазимо и доцније. На народном сабору аустријских Срба 1769. г. у Карловцима изјављена је жеља народа: да цркве и епископи, а не мирска власт, остану и даље наследници пустих баштина „како и до сад што је бивало“.³

* * *

Мушка деца наслеђиваху своје родитеље по роду и колону: „и будет отачеству својему наследник по роду и колону, како от предед то му бист“.⁴ Ово начело освеђује и народна песма по следећој пресуди Краљевића Марка, на основу „књиге старославне“ у размирици око престола између нејаког Уроша и Мрњавчевића:

„Књига каже на Урошу царство,
Од оца је остануло сину,

¹ Палацки: Дејину пар. Česk. књ. 5. стр. 263. и 332; и Хермен. Иречек стр. 150. 280.

² Starine 1874. књ. 6 стр. 145.

³ Буд. Пеш. Архива књ. 5. стр. 332.

⁴ Пајсије. Гласник 22. стр. 217.

Бегету је од кољена царство,
 Њему царство царе наручно,
 На самрти кад је починуо“.¹

Брата, који не остави деце, наслеђује брат. По молби Радоја Чавловића слуге Херцега Степана испод Мичеоца, да наследи свога брата пок. Михаила Чавловића као његов брат и задругар у имању које притиште снаха му Анухла, Дубровачки суд, изнашав колико је остало имања иза Михаила, пресуђује: да се једна половина да Радоју као задругару, а од друге Михаилове да се исплати Анухлина прђија, оно што је Михаило наменио као легат за душу, и његови дугови; а што претече „да има бити Радоја Чавловића како брата и ближике Михаилова, кому се пристоји по правди и по закону“.²

Исто начело важило је и за стране поданике. „Ако би који Дубровчанин умрел у земљи царства ми, да му не узму имање њега ни један други човек; него да дође роди јегов да си узме“. Као међународни облик реципроцитета, ова повластица из доба царевине, била је у важности и за наших деспота. „Кад замре Дубровчанин у Србији, у његово имање да се не меша никакав српски чиновник ниш други ко, него да је онога коме је на смрти остављено, или Дубровачко“.³ Трага оваквом узусу налазимо далеко раније. По уговору између бугарског цара Михаила Асена и Дубровника од 15. Јуна 1253. „добитак преписан мрца, да се предаде оному, који с књигама господина кнеза дубровачког би бил послан“. Флорентиска општина писмом од 27. Априла 1434. упућује деспоту Бурђу Сера Јакова сина магистра Јована од св. Минијате, да прими наслеђе иза свог рођеног брата Јеронима, који је као лекар дуго времена у Србији живео па и пременуо.⁴

У недостатку непосредних наследника (предака и потомака) завешталац је располагао својим имањем неограничено, остављајући га понегда и удаљенијим сродницима. Тврдећи ово, позивамо се на исправу кнеза Влатка Поповића од 1. Јан. 1466. којом прима од Дубровника извесни доходак, као наследник по тестаменту Јелаче кћери и наследнице кнеза Брајила Тезаловића „као ближика и рођак“ пок. кнезу; а

¹ Срп. нар. песме, књ. II. 196. Краљ. Ст. Дечански даде челнику Радану земљу „Јабланицу“ и планину „Самачин-крај“, у баштину „јему и јегове братици, и јегове дети и низъ вноучију и првъноучију“. Дечански хрисовуљи од М. Милојевића стр. 68.

² М. Пуцић II. 121.

³ Моп. Serb. 37. 266. 269. 511. 525. 527.

⁴ Гласник 28. стр. 433.

међу тим то време кнез Брајило имађаше и рођеног синовца Ђурђа Божишића.¹

Важност жене, односно матере у породице, налазила је признања и на самртном часу мужа. У тестаменту Николе Херцеговића у кнежини Лазаревића у Грбљу од 3. фебруара 1419. године, наређује тестатор : да је његова домаћица „допа“ и „мадопа“ до своје смрти од свега његова имања, а пошто она умре остаје његовим синовима.² У распореду Херцега Степана од 19. Јуна 1453. године читамо следећу наредбу : „Ако би ми се што видело одлучити између њих (т. ј. синова му), у крух кућам нашијем, а матере њих ако остане након мене, да ју у том не усиљују за ње живота ; а након ње живота, да оној раздијеле на коли право међу собом“. Исту идеју налазимо заступљену и тестаментом кнеза Ђурђа Црнојевића од 1499. у следећој наредби : „На даље, да поседујеш све оно што је горе написано удала се или удовала, од чега би био господар ја да сам у животу“.³

Право жене на уживање мужевља имања после његове смрти трајало је као и данас до њене преудаје. „И ако егова жена омужи по егове смрти, да не метега са онем-зи селом“.⁴

Од примљене прђије, жена је остајала сопственик и за живота и по смрти мужева. По њеној смрти, очевину и другу њену тековину наслеђиваху браћа или сестре ; а ако њих нема онда најближа родбина. У Црној Гори, по белешци арх. Дучића то се право простирало на цело браство.

Располажући главним имањем, завешталац је остављао и легате појединим лицима. Из исправе од 7. Маја 1440. коју даје Дубровчанима Херцег Степан са синовима на примљене оставе, види се : да је војвода Сандаљ, огласивши својим наследницима њих, оставио у Дубровнику својој жени Јелени, кћери кнеза Лазара „посебије“ у 12.000 дуката, да отуд

¹ Monum. Serb. 495. 544. Кнеза Брајила налазимо као протовестијара у војводе Павла Радиновића-Јаблановића, владскога у Конављу и у Приморју, а и доцније као сведока на уговору, којим Павлов син војвода Радослав прави мир са Дубровником. Кнез Медо Пудић зове га „Радосављевијем љубимцем“, јер беше његов не-престани изасланик у уговорима и размирицама с Дубровником. Имао је две кћери : Јелачу о којој је реч, удату за Михона Утвичића у Хотчу, и Владиславу која беше за Иванишом Паћевићем у Дабру, и обе помреше без наследника.

² Писано је српским писмом, руком Петра Лазаревића, са означајем : да је прочитано тестатору пред двојицом сведока Станком Херцеговићем и Јованом Поповићем, који су заједно са тестатором закретили. (Pravdonoša. 1851. бр. 37).

³ Arkiv za povjesnicu jugoslovensku. II. 44.

⁴ Mon. Serb. 112.

прима 5% интереса по уговору, од чега беху записи у рукама Херцега. Како су Јеленин „поклад“ (оставу) што га по исправи од 15. Јула 1429. сама даде Дубровнику, наследили исти Херцег жена му Јелена и син Владислав, на основу њене опоруче на смрти у тестаменту, без сумње су они наследили и то њено „посебије“, као већ оглашени универсални наследници.¹ У тестаменту поменуто Јелене Сандаљеве има такође помена о легатима.

По изложеним податцима даје се за инокосну породицу извести следећа наследна система, скоро истоветна са системом наслеђа по данашњем Грађанском Законику :

1. *Иза оца имање остајаше синовима на равне делове.*
2. *Где нема синова наслеђују кћери у истој размери.*
3. *Умрлог сина наслеђују отац и рођена браћа по реду, па мати и сестре на равне делове.*

4. *Ако њих нема, ред у наслеђу долази на удаљеније сроднике „како крв подаје“, најпре с очеве па с материне стране.* Осем распореда Херцега Степана Косаче од 18. Септ. 1438. оваквом реди наслеђивања налазимо потврде и у уговору од 31. Децем. 1427. између босанског војводе Радосава Павловића и Дубровачке општине, којим она даје сину му Ивану и његовим наследницима у наследну баштину палату у Дубровнику, тако : „да наследи најпре мушко па женско колено њихова порода, и тек кад њих не би било остали сродници њихови како крв подаје“.²

5. *Пусту баштину наслеђује владалац, односно црква.*

6. *Страница наслеђују сродници или држава одакле је.*

Због суседства са Дубровником и саобраћаја с Византијом и Мленима, наше право наслеђа местимице је подлегало утицајима римско-византијског права. И обратно, стари Дубровник, мешавина српске и романске народности у свом законарству има много значајних црта из словенског односно српског права, што се нарочито примећује у одредбама о наследном праву.³ Под Турцима опажа се у судским расправама утицај Мухамеданског права. По Шеријату, по смрти сопственика који не остави непосредних наследника, његова жена има права на четвртину целе заоставштине; поред деце, она има права на

¹ Mon. Serb. 403. 425. У истој исправи у Спом. П. Каран. Твртковића, ова је реч „посебије“ употребљена правилно и у целини како је ми узимамо

² Mon. Serb. 337. 393.

³ На то скреће пажњу г. Богвић. Раd југ. Sl. Акаd. V 126. 130. и 131, Породично писано право у старом Дубровнику (Срп. Правник 1882).

осмину наслеђа, од остатка мушком припадају два а женском један део.¹ У новоослобођеним крајевима (од 1878), по закону од 31. Дец. 1878. ово је право важило у расправи наслеђа све до 21. Јуна 1882 (Збор. 37. стр. 135) а тада је уступило места нашем Грађанском Законику. Изузети су само случајеви започетих и несвршених расправа, које су довршаване по старом закону или по дотадашњем обичају (по тумачењу опште седнице Касацјоног суда од 9. Марта 1883. Бр. 813). Ову измену изазвала је жеља народних посланика из тих крајева (види распис мин. правде од 4. Фебр. 1882. Бр. 431). Не треба доказивати да је мухамеданско право у односима раје много пута примењивано неправилно и пристрасно. О томе има наговештаја и у Раковскога.²

Осем тога у домаћем наследном праву бивало је и насилних измена, по освојеним покрајинама. У Јањини појави се страховита куга 1368. г. Деспот српски Тома Прељубовић, који је народ веома мучно наметима и разном отимачином, изда наредбу : да жене наслеђују имање после смрти мужева, па поудаје мноштво удовица за Србе, а за тим тај закон уништи, и туђу сирочад учини наследницима добара других људи.³

Даљи говор о овим изузетцима спадао би у стручнију оцену елемената што састављају наше старо наследно право, но то прелази смер нашег састава.

* * *

Устанак за ослобођење 1804 г. затекао је Српски народ у многобројним задругама. Ово стање народа допринело је много његовој издржљивости у 10 то годишњем ратовању.⁴ Вођ народа у почетку устанка узимаше из задруге 2—3 човека са оружјем. Поједине војводе у народу беху газде из великих задруга.⁵ Пандури код војвода узимани су такође из

¹ Иавешће директора Фетва-Хане од 21. Цемази-ул-евела 1302 (8. Фебр. 1885). Акта Касацјоног Суда КБр. 774. 1886 године.

² Горски Пјетникъ. 284.

³ Гласник XIV. 233.

⁴ Нахија ваљевска, која се вазда одликовала задружношћу, под К. Борђем давала је 7000. војника, а толико исто и велика нахија пожаревачка, у којој је било мање задруга због влашког елемента (Гласник 4. стр. 180).

⁵ Кнез Илија Марковић повечитељ правде под К. Борђем кобне 1813. г. и доцније под владом Кнеза Милоша његов повереник, рођен је у селу Грушићима среза поцерског округа Шабачког, у великој и имућној задрузи. Зато што се од остале браће и задругара одликовао бистрином и разборитошћу, отац Марко Алајмовић још из живота постави га старешином куће. (Живот и радња заслужних Срба стр. 26. Мем. протe М. Ненадовића стр. 354).

задружних кућа, и служили су без плате. Српски војници имали су храну од својих кућа, која је за њима ношена, а задругари долазаху на војску на смену.¹

Као јака социјална и привредна чињеница, и непресушно врело у подмиривању народних потреба, српска је задруга у самом почетку нашег правног уређења предмет озбиљне државне пажње и заштите. У писму К. Борђа од 1808. г. војводи Параћинском читамо следећу наредбу: „*другу оштру заповест људима издајте, да се не одељују Ни једном немојте допустити да се дели!*“ Понављање тога налазимо и у другој његовој и саветској наредби од 1812. године: „*Сваком се забрањује делити! Који се одели, да (га) кнез јави власти!*“²

Нема сумње да је овакво стање српских породица допринело да идеја народне слободе крене наново 1815. године својом пређашњом бујношћу под новим народним вођом Милошем Обреновићем. У реду његових наредаба око увођења правног поретка у земљи, налазимо једну од 11. Новембра 1836. г. Н. 4515., којом се поклања пажња одржању задруга следећим наређењем:

„*Срески старешина мотри да се фамилије не деле. У особитом случају кад му се виде довољни узроци к деоби, представља такове узроке војеном команданту, и по добивеном одобренију дозвољава поделити се!*“³

Сличних наредаба за одржање задруга у народу, налазимо и под доцнијим владама,⁴ док најпосле циркуларом од 18. Фебр. 1849. Н. 5176. није ширимице дозвољена деоба на следећем разлогу:

„*И свако дете, како пунолетност достигне, може од родитеља свога из куће изаћи и за себе живети, пак ни сами родитељи не могу таково приморати да с њима остане; а у толико мање други сродници могу ограничени бити!*“

¹ Гласник III. стр. 183. 184. Гласник IV. стр. 118. Гласник XLVIII. 165. Мембари проте М. Ненад. стр. 282.

² Подунавка 1847. бр. 30. Протоко писама проте М. Ненадовића о ратовању крај Дрине 1811., 12. и 13-те године, стр. 155.

³ Зборник 30. 1887. стр. 118.

⁴ Читај:

а. Указ Намесништва кнеж. достојанства од 18. Јула 1839. ВН.484. У ово доба као мера против задуживања задруга као узрока деобама, пада и циркулар од 26. Феб. 1840. АН. 1024.

б. Циркулар од 11. Марта 1842. АН, 552.

в. Циркулар од 4. Априла 1842. АН. 843.

Идући за принципима Грађанског законика од 1884. г. у оцени личне слободе и права располагања (§§. 15. 17. 28. 38. 150. 211. 492. 496. 512. 515. и 522.) овај циркулар би повод да учестају деобе, што закључујемо по мерама, које је законодавство предузело понова, да им стане на пут. Неспречаване кад произлазе из озбиљних неотклоних узрока, деобе су још непрестано сметане и успораване дугим поступком власти, преко којих су извршиване. У замену указа од 18. Јула 1839 ВНо. 474 који поменуемо напред у цитату број 4. под. а. (у коме је у главном одређена надлежност власти за решавање о дозволи деоба), имамо неколико „височајише“ прописаних правила од 22. Јуна 1846. ВН. 270. која садрже потпуну деобну процедуру.

По тим правилима задругари, наумивши да се деле, ваља најпре да јаве своју намеру Среском начелнику и наведу узрок деобе.

Уверив се да је узрок незнатан, или да је боље и корисније да остане задруга, срески начелник треба да се постара „умним доказателствима“ да склони задругаре на примирје. Не успе ли или према узроку нађе да је корак деобе постао за задругаре „извинителан или нуждан“ дужан је, а нарочито ако му треба још бољих објашњења, да саслуша и остале задружне главе, а по потреби и месне кметове. Пошто се тако увери о потреби деобе, упућује задругаре да се стрпе у задрузи, док надлежно начелништво ту ствар не реши.

Добивши извешће среског начелника, ако нема нањ' пита да примети, Начелништво преко среског начелника саопштава задругарима дозволу, да се могу делити или сами, или према својим потребама и околностима пред људима, или их упућује суду.

Нађе ли начелништво да Срески Начелник није „сва нужна поучавајућа и објасњавајућа доказателства употребио“, наређује му да понова покуша „подобателно подејствовати“ око измирења задругара, а у исто доба сав ток рада јавља попечит. Унутрашњих дела.

Тако је по овим правилима поступано у случајима деоба, које ничу услед неслоге задругара. За деобе које долазе као природна последица задружне размножености, и услед добре воље свију задругаре, у 6-тој тачци правила стоји следећи пропис: *„Оне у задрузи живеће, који се не нуждавају по причини какве тужбе или због каквог спорног случаја оделити,*

него то желе учинити само из тог узрока што им је задруга велика и јака, и што сваки задругар средстава довољно има да може сам за себе добро живети, полицајна власт не ће ничим од њихове намере задржавати, него ће само то да су се и како су се одделили, и знању узети“. Најпосле правилима се оглашује као преступник закона „сваки који се без знања и одобрења полицајне власти, или буди како самовољно од своје задруге одели; сматра се као кривац, који је управитељству заповест и уредбу преступио, и као такви ће се казнити“.¹

* * *

Док се наше законодавство колебало око одржања задруга, применама час једног час другог наређења, деобе избијаху на површину јаче. Већ и у самој штампи тога доба, могаше чути се глас: *да је боља деоба но задружено живовање*. У чланку „Размишљања о напретку“ у бр. 29 *Новина читалница београдског* од 1847. I. налазимо једно веома озбиљно разлагање против опстанка задруга, као резултат оцене, основане како се види на разлици између старог и тадашњег стања задруге. Врло ретки појави стручних расправа о задрузи, са потпуном предметном изцрпљивошћу, дају ми повода да на овом месту испишем горња размишљања.

„*Је ли боље да се фамилије, које по више мушких глава имају, деле; или је боље, да у заједничком стању (у задрузи) живе и раде?* На то, како вели, „важно питање за опште благостање и за благодетни у свачему напредак, и одвећ важно код нас“, сам писац одговара следеће:

„Лепа је заиста ствар, кад један седином украшен, и искуством богат човек са својом породицом синовима и кћерима снахама и унучадима у једној кући живи, пак њима свима, њиховим родом, целом кућом и имањем управља к општем добру, од сваког зла их чува и одвраћа као општи старешина и отац (патријарха) свију. А лепо је исто тако, и кад браћа и братучеда једнога између себе за старешину имају, ако је овај такав да достојно међу њима заузима то место родитеља. Но све ово само онда тако постоји и само донде, кад и докле љубав и слога, искреност и послушност млађих према старијим у кући влада. Али како је тешко у

¹ Речник Петровића. 86.

великом кућевном друштву, да се све ово од свију и свакога одржава? А кад се једном зло какво, ако с почетка и мало, међу њима изроди, и ако ће од једнога стране бити мрзост, непослушност, неискреност, лукавство колика је то несрећа у сваком призрењу? Како стоји, и како може напредовати таква кућа и њена чељад у благодрављу, у имућству и задовољству, кад има у њој таква друга и чељади његове, који мрзе на другог или на друге у истој живеће, који не ће да слушају старешину и да раде за опште добро куће као што би требало, него противно чине, из тога се извлаче, задружно имаће на своју ползу колико год могу свакојачко развлаче? Одвећ је пак тешко и одвећ ретко, да овога у задружној кући нема.

„Човек је од нарави такав да воли не радити него радити, и само ако јако побуђење има да ради онда и у толико усиљава се те ради. У задружној пак кући лако долази сваки на то да помисли да оно имаће није управ његово него читавог друштва, пак тако да и не ради онако као што би радио кад би само за себе и за своју децу радити имао. Није могуће да у једној задружној кући сви задругари међу собом буду једнаки, него један снажнији и вреднији у послу, други слабији један сам, други има жену и деце, ових је у једнога више таквих за радњу и услугу способних, у другог мање, у једнога више њих што хране требају а ништа не привређују, у другог мање таквих. А из овога мора да бива то: да онај, који види да таква неједнакост између њега и другог задругара на његову штету постоји, рачуна како он ако што ради много више ради за другог него за себе, и ако он мање троши из општега него други; пак тако ће гледати да ово последње сваким начином умножи од своје стране, а у раду ће извлачити се колико год где може“.

„Сам старешина кућни, ако не ради заједно и једнако са осталим свима у кући, но само заповеда и управља овима, и да би се од рада извукао само безпослична путовања и тумарања предузима, на која, осем што он и стока коју тера дангуби, још и трошкове излишне чини, као што то понајвише бива — већ тиме пример и побуђења довољно даје свакоме другоме, да се и овај сваки на њега угледа, пак да гледа исто тако не радити, а при том трошити где и колико год може. А то је скоро немогуће да старешина у подмиривању личних потреба као одела и т. д. својих кућана, као и у на-

редбама рада свагда тако поступа и располаже, да никоме од њих ништа криво никад не учини, и да се пристрастан особито за себе и своју породицу према другима не покаже; пак тако да и сам не да повода једноме и другоме у задрузи, да незадовољан буде и да вољу к раду изгуби, а таква се у њему пробуди, грабити из општега на своју страну, и тако кућу разоравати и упропашћавати“.

„Ове незгоде у задружном стању као што од најмањег заметка лако и брзо се умножавају до највећег степена, тако и зла свакојака из њих лако произилазе и произилазити морају, ако се то стање брже не промени међусобном деобом. Колико жалосних примера има да у таквом стању сродник на сродника, брат на брата и син на оца руку подиже осем и преко свађе која се међу њима догађа. У ц. к. аустријској граници не дају људима делити се, него их силом приморавају у задружном стању живети, пак је сад скоро догодило се, као што у новинама читамо, да се један такав огорчио на брата свога, с којим је у задрузи био, да је се најпосле одважно: сву породицу истог — жену и троје поубијати, и овај грозни замишљај свој зверски извршио“.¹

„У задружном стању много се и иначе самим тим вара сваки, што гледа колико кућа има чега, пак рачуна да је доста имућна; јер не узима исто тако у рачун колико је њих у истој кући и на делу у свачему; пак тако и кад се чрезвичайни трошак какав мора да чини и пр. о свадбама, погребима о даћама и т. д. поступа се према имућству целе куће, особито ако се такво што у породици самога старешине догоди, а не према ономе, колико од свега на тај део долази. При томе, колико више чељади која кућа има, тим се више онаквих догађаја у њој догађа, а у таквом понајвише сви у кући рад остављају, и повише времена нерадно проводе, које много дангубљење и само је велика штета кад се добро на рачун узме“.

„Задружно стање, као што је само по себи смеса, у којој ништа између задругара доста опредељено и извесно није,

¹ Други један савременик овако карактерише задружни жив от Срба граничара: „Граничари морају да живе у заједничкој кући. Ово приморано стање носи у себи клице распрама лености и равнодушности према раду. Потреба деобе задруге, не мери се по домаћој неслози, него по броју мушких глава, да се не би тиме смањило број солдата. Ко се без одобрења власти подели, казни се. Деоба, поскана због домаће неслоге, посл батине и избацује инације из куће. Девојке при удаји не добијају никаквог кутњег дара, него само обично одело — рухо“. (Пројекат устава за војводину Србију. Стр. 171.

нити може бити, тако што више времена оно траје у кући једној, тим се већма све заплеће, и многобројније и замршене парнице из њега се легу, које после кад до деобе дође — а до ове било кад доћи и најпосле мора, већ ако кућа не изумре — никако се не могу добро извидети и праведно пресудити, него се мора да учини од ока и свакојачко; јер ко може онда знати и доказати шта је које године задруга имала, и колико је у које време у њој прибављено, кад је н. пр. овај умр'о, онај годину достигао од које је и он почео привређивати и учествовати у тециву, и то о свакоме бившем у задрузи, од кад она постоји?“

„Свега овога нема где се људи, како их више у кући има, обично деле, пак сваки за себе и своју породицу бригу води ради и тече. Ту браћа и сродници не чекају докле се најпре посвађају и покрве међу собом, па онда као злотвори да се деле и растају, него чим се је и други оженио те их већ двојица у кући има и две породице сачињавају, то се једном изда из куће што је његово и то сасвим у љубави, јер је тако ред и обичај, па он кући за себе и подиже нову кућу, и међу тим сродничка љубав између њих остаје непорушена, и један другом притеку у помоћ кад се потреба покаже. Такав човек не обзире се на цело имање свога рода него гледа само своје, и тако не вара се да је имућнији него што је но. видећи право и чисто своје имање и у раду је и у тециву много ревноснији, а и у трошењу много штедљивији него други њему сасвим раван, који у задрузи са својим сродницима живи. Такав човек заиста се не извлачи из посла него и он сам и његова породица својски раде, јер знају да за себе само раде, а ни за кога другог, и да им нико ништа урадити не ће ако они сами не ураде. И он и жена и деца његова чувају имање од сваког расипања а не развлаче од њега ништа и ни најмање, јер знају да ће само своје расути и сами од себе красти ако би то чинили. Они нити имају коме неправду учинити, нити од кога какву трпети у раду и уживању, па тако ни с ким ни гложити се; нити ће такав газда због којекаквих беспослица остављати своју кућу и радњу па тумарати тамо и онамо, дангубити и трошити. Излишне и прекомерне трошкове они не чине јер троши све само од свога имања, а у случају праве нужде н. пр. болести своје или кога од своје породице пре потражи и нађе помоћи жртвовањем трошка, јер не мора то изгледати од другог, кога срце

толико не боли, него издаје сам од свога за добро своје и своје породице“

„По овоме свему види се да је боље то, где се људи тако деле, и у инокосном стању него оно где више у задружним кућама живе; па ако је у опште тако, онда колико више морало би бити за земљу једну која је слабо народом богата, где су села понајвише мала и раштркана? Узмимо 100 задружних кућа с једне стране а исто толико с друге, и метнимо да се први никако не деле са 100 година а друге да се подели, па и од њих свака како произађе да се исто тако дели чим више људи у њој буде, после 100 година, шта ће од оних првих, а шта ће од оних других бити? Да ли ће оних 100 које би једнако неподељене остале до толико исто душа разплодити се за то време и толико свачега имати, колико све оне које би од оних других 100 услед непрестаних деоба намножиле се, лако и на 1000? Да ли би у оном селу, где би првих неподељених 100 кућа налазило се, или би у овом где би се ових 1000 намножило, све боље и лепше, све пуније и уредније било“

„Познато је да неки зато држе да је боље да се људи не деле но да у задругама живе, да могу у случају потребе тим лакше одвојити се од њих неки да отаџбину као војници служе, почем у таквом случају остала задружна чељад куће обдржавају и раде. Но ако се од 100 људи на 20—30 задружних кућа могу узети њих 20—30 да као војници служе, а они други са осталим кућанима да и за њих раде и куће обдржавају — зар се не може код истих 100 људи који сваки за себе у 100 кућа живе, исто тако 20—30 њих узети, а остали да су дужни и њихове пољске послове произрађивати и њихове куће и домаће нагледати, докле су они тамо у служби? При том и ако се куће задружне не деле, опет се учинити не може да поред њих и онаквих не буде које по више одраслих мушких глава немају, но само по 1 или 2 а још мање да све задружне једнаким бројем таквих имају; него свагда има многе и инокосних, и међу задружнима неке имају по 2, по 3, 4, неке по 5, по 6, по 7, по 8, и т. д. онаквих мушких глава; у имању пак инокосних и мање задружних глава имајућих, може се наћи јачих, него што су многе од оних задружних које по више глава имају; а у отаџбини од непријатеља бранити се не морају само лица него и још више имање. Па је ли право да ту дужност испуњавају

и тај терет да подносе само они који су задружни, и међу овима они који по више сродника у задрузи имају, а инкосних и мање сродника у задрузи имајућих да се то ништа не тиче? Бреме ово треба да се праведно и једнако располаже између свију и по главама и по имању н. пр. од првог реда најмогућнијег њих 10 да су дужни дати 1 војника, од другог у полу тако имућног њих 20, једног, од трећег њих 30, од четвртог њих 40 и т. д. који бројеви, ако је потреба мања, увећати се могу н. пр. првих 20, других 40, трећих 60, четвртних 80 и т. д. а ако је већа умалити се могу н. пр. од првог реда њих 6, од другог 10, трећег 15, четвртог 20, да морају дати по 1 војника; али иста сразмера која је једном по правди постављена свагда да се набљудава па кад правитељство разлише то давање војника по разредима, онда сваки разред једног места или среза колико на њега спада да је дужан дати, а они који исти састављају да имају опет међу собом праведно изравнати се. Но ово постоји само за онакве земље и за онакве случајеве, где се морају више или мање на силу да узимљу момци у војнике; али где је год могуће то се избегава, него се... одређује награда и на случај немоћи пензија... да се свагда налази колико је нужно, те својеволно у војену службу ступају и т. д.“

„Дакле по свему изложеном судити се даје: да је боље дељење него задружно живљење; а особито како се у задрузи неслога, неискреност, непослушност и т. д. појаве, да је најбоље задругарима одмах поделити се, као што је законом проглашено: да дете мушко како 21. г. наврши може изаћи из куће и за себе на своју руку радити. нити га родитељи могу задржати, као што ни оно не може се противити ако га родитељи отпуштају од себе и т. д.“¹

* * *

Појавом нашег Грађанског Законика, настала је нагла измена у породичном и задружном праву. Ограничење родитељске власти, дозвола задуживања задружних делова без пристанка задруге, и несметање деоба произлазе ма из каква узрока — те неисправности у домаћем праву доносе с једне стране као неизбежну последицу слабљење породичног интереса

¹ Остала места у чланку као рефлекс писца о војној организацији и позиване на прописе грађ. закона, изостављају се као мањег значаја по ствар.

и старешинског ауторитета у задрузи, а с друге стране потхрањују међу задругарима тежњу за индивидуализмом, и зато јесу заматак кварежи и опадању наших задруга. Природно је дакле што наших задруга од тог доба поне-стаје, и то брже и у већем броју по срединама, где је додир са варошима ближи те су угоднији услови за лично живљење издељених задругара, а спорије по удаљенијим крајевима. Ово опадање задруга нарочито је приметно од 28. Нов. 1859. као дана законске измене у наследном праву задруга у корист женске деце. Судовима је истина налагано „да не сметају деобе, но ипак претходително да се постарају умним доказателствима сродницима, који би к њима поради деобе долазили, убиточна за њи следства при разцељивању заједничког имања представити и склонити да се не дјеле“, али ово морално дејство последњи је некорисни покушај законодавца око одржања ове породичне установе, која је доцнијим законима толико подривена да мора пропасти.¹ Спрам оваквог стања ствари, не треба да нас зачуди ненормална појава мешања законодавца у унутарњу управу задруге ради одржања кутње дисциплине. У казненом законнику две законске одредбе потврђују ове наше речи — једна (§. 349) по којој се осуђује на казну старешина куће, за кога се докаже да је према домаћима крајње нечовечан, и да их немилостиво туче и злоставља ; и друга (§. 350) о казни непослушног задругара или кутње чељади у опште. Са колико се безобзирности још и данас утиче на растур наших задруга, може да нас увери несталност којом законодавац оцењује задружно стање са финансијског гледишта. Највишом уредбом од 19. Окт. 1855. изузети беху од порезе чиновници који живе с оцем у задрузи, јер се претпоставља да они још немају свог имања но живе на имању оца, који плаћа данак као једини господар. Законом о порези од 2. Окт. 1864. начелно је призната задружност између оца и деце следећом одредбом : „Ако отац има двојицу потомака који су са њим у задрузи и порез плаћају, ослобођава се од њих једно лице, па и онда кад му

¹ Свакодневни појави обистињују ову тврдњу. У ужичком округу задруге данас нагло нестају. Деобе се дешавају често. Тек се видимо нека колеба у шевару, и на питање одговара се да се оделио тај и тај. Кад се оделио, и је ли то по одобрењу власти, не уме казати ни кмет тога села, дакле о једној тако важној појави нико не води бриге. Узрок је деобама : 1. особина ; 2. замерање управи старешине ; 3. нерад појединих старешина ; 4. завиде жене оној која има више деце, па мање због њих привређује ; и 5. саможавост у кућењу и руковању весом. (Дневни Лист 1893. бр. 268).

један од ових потомака потом умре“. То гледиште задржано је и у закону о порези од 14. Јуна 1884. (Збор. 40. и 41.) и у допуни закона од 1891. следећим ставом: „*Задруга постоји само онде где је смешта сродства и имања. Према томе ортачка имања не сматрају се за задружна. Изузетно (?) од грађанског закона, отац са синовима, који заједнички уживају очево имање, сматрају се као задругари*“. На против тачком 9. наредбе министра финансије од 14. Марта 1885. ПБр. 3056 (што важи као објашњење правила о порези од 3. Фебруара 1885. ПБр. 1151), без сваког ограничења противно обичају правном схватању и одредби §. 57. грађ. законика, поставља се начело: „*да се не сматрају као задружна имања она која отац са синовима ужива; јер докле је отац жив докле је имање његово*“

* * *

Предње разлагање о развиту наше задруге, било је нужно зарад констатовања, да је тек услед појаве Грађанског Законика настао нов ред одношаја и насилна измена у наследном праву наше задруге. Процес распадања, и ако има својих заметака још у добу устанка, није до Грађанског Законика текао тако нагло и рушећи, да је могао донети пропаст задруге и образовати наследно право у облику у каквом је данас.

За доба Турака, Срба није било по варошима већ само по селима. Живот народа текао је природним током старих обичаја, на чију измену ни у колико не утицаху ни унутарње прилике ни турска власт. Баштину је наслеђивала најближа родбина без судског мешања; на опустелу, настањивани су по дозволи спахије нови људи, обично дошљаци, и могаху на њој опетати само докле радом одговараху својим обвезама; јер, као што нам је познато, Турцима је највише било стало до тога, да им не усахну извори прихода од сеоских баштина, негледећи на то ко их држи.¹ Због обиља пуне земље која је

¹ То гледиште има извора у феудним односима, и нарочито је подржавано под утицајем турске пореске системе. Било је у важности донекле и по нашем ослобођењу. У тарифи Књаза Милоша од 23. Маја 1821. г. читамо ову наредбу: „А будући да се у неким местима у јединца човека тако по много земље находи, да је сам обрађивати не може, но зарасло у трње, а другому не даје или под вирију даје; то заповедамо сваком кнезу и кмету да би од онакових неправедника или нерадина правну земљу одувимали и неимушчим давали, и пришелце насељавали гди се оваково излишество земље находи; или на оно излишество земље порезу ударили“. (Грађа браће Петровића I. 359).

тата крчевином, у опште није било у народу ни парница ни покретности. Деоба задруге била је веома ретка. По њеном распадању, нова породица развијајући се опет у задругу, проналазила је конзервативни живот старе заједнице. Иза оца долазили су браћа у задрузи. На деоби која је вршена узајамним сагласношћу или пред *добрим људима* без свађе, добијаху браћа деобне по главама. Кад баштина остане на кћери, довођен је конак на имање.

У таквом стању *влада обичаја*, није могло наследно право да се јави као стално законско начело ни под Турцима, ни према наших устанака, све до Грађанског Законика; и зато у периоду времена од 1804. до 1844. у погледу наслеђа важи следећа изрека нашег законодавца: „*да пре Грађанског Законика не беше никаквог законског прописа у смотрењу суђења наследства; и да се у једном суду овако а у другом онако, што пак у једном истом и у једној истој ствари овако, а у другој сасвим подобној другојаче судило*“ (законодавно решење од 13. фебр. 1845. ВН. 82)¹.

Осем наслеђа, влада обичаја тога времена, огледа се још и у оскудици и у реткој примени тестаментна, као основи за уређење имаовног стања покојникова. У упуству од 31. Марта 1834. Бр. 1141. препоручује Књаз Милош комисији, која је радила на саставу закона „да предмет о грађењу тестаментна не бити добро узму у расмотрење, и нека га својски разгледати понакратко и без многих оних празних чланова изреке; јер од грађења тестаментна зависи много мир и слога између наследника“.² Оскудица правила ове врсте при уређењу наследних одношаја, потврђује се наречито уредбом Књаз Милоша од 17. Фебр. 1838 ВБр, 407. у којој препоручује постављање татора чим умре који кутњи старешина и остави малолетне деце „*будући да наши људи слабо имају тога обичаја, да још за живота расположеније са својим имањем учине и таторе за своје малолетне наследнике именују, шта више обично ова таторства избегавају*“. Обухватајући и сеоске пупиле, ова уредба о постављању татора, тиче се већином сирочади која остану у гнокосном стању. Младолетни у задрузи, остају и после смрти родитеља у задружној кући, продужујући задружни живот (Збор. 30. стр. 222. тачке под *а и д*). И сама значајна снага тестаментна зависила је и после примене Гра-

¹ Зборник закона и уредаба. VII. 132.

² Порота II, 303.

ђанског Законика неко време, од оцене *обичаја*, као што видимо из законодавног решења од 22. Августа 1844. ВН. 111 (Збор. V. стр. 311), док није другим законодавним решењем од 13. Фебруара 1845. ВН 82. и у тим питањима овлада потпуно Грађански Законик.

Међу нашем браћом у Угарској, слобода прављења теста мента ограничавана је злоупотребима епископа и свештеника, што је било повод многим жалбама. На народном сабору од 23. Маја 1730. примљена је одредба: да се тестаменти правље пред сведоцима и свештеником по слободној вољи без наговора и приморавања. У инструкцији будимским посланицима за народни сабор 1731. ставља се у дужност заузимање да се тестаменте обдржавају да се не кваре“, јер се догађало да епископи или свештеници незадовољни распоредом покојних не дозвољаваху укуп док их не намире. У седници будимског танача од 22. Јануара 1733 „рекоше и закључише да се иде у славни магистрат, и да се говори заради тестаменти да се не кваре, него да се обдржавају“. На сабору 1744. усвојено да тестаменте не пишу свештеници но писар пред месним поглаваром или његовим заступником, и да свештеници као и остали присутници грађанског и војеног чина могу да понуде бонус да остави и коју милостињу. (Буд. Пешт. Спом. IV. 50. 103. 146. и 326).

* * *

Из времена пре Грађанског Законика, немамо много података, освештаних судском расправом. Поред одлука „*О правничества нашије ваљевске од 1832. и 1834. године*“ које сам штампао у 36. Гласнику Ученог Друштва, нешто градица за историју старог наследног права, налазимо и у „*Протоколима Шабачког Магистрата од 1808. до 1842 године*“. Нема сумње да ће судских радова тога рода бити и више по разним судским архивама, но на упознање њихово до сада је обраћано мало пажње.

По податцима у „*протоколу Шабач. Магистрата*“, наследно право јавља се у следећим облицима:

По смрти задругара удова с децом остаје на задружном имању.

Ако удова о преудаји одведе децу очузу, на име њиховог издржања примају на ужитак њихов део „пописатог малог“ (стоку, покућину и у опште покретност).

Кад се пасторак врати на своју очевину обично 15-те године) очух и мати враћају му „пописати мал“ а приплод остаје њима.

Очух улез, на случај неслоге излази из куће, пошто са пасторком подели на равне делове покретност и приход.

Док је наследник ван куће код очуха и матере, баштином рукује задружни стриц, и неки део од прихода даје на издржање наследника.

Задружни дуг плаћа се по пола из баштине.

Кад дете умре, „пописати мал“ даје мати манастиру за душу свију. Баштина остаје стричевима.

Код живе покојникове деце или задружних синоваца, одељени стричеви и рођене тетке немаху ни у чему право на наслеђе.

Женској деци или унукама остаје само кућа и окућина („башча сва“), а сејаћу земљу и ливаде деле на равне делове са задружним братом од стрица. Ово ограничење наследног права женске деце, има корена у давнини у општинској форми владавине, јер су само башта виноград и окућнице сматране као лична својина, и као таква прелазила и на женску децу покојника.¹ На против код Црногораца удате жене наслеђују покретност и земљу, а кућа и око ње врт и оружје остаје кући по крви најближој или браству. Ако су сестре живе, један део наследе оне а две кћери. Неудата кћи, кад после оца доведе мужа у кућу, има право на све очево имање и на кућу врте и оружје (Дучић).²

Одељеног брата наслеђују остала браћа на равне делове.

У инокосној породици, по смрти кћери као једине наследнице, покретност и стока остају ономе ко је наследницу издржавао, а непокретно имање прилаже се цркви или манастиру.³

Милоша

¹ Код Арбанаса поред живих синова, кћери немају право наслеђа ни у чему. Осгану ли у кући само кћери, њима по смрти оца припада покретност, а непокретност прелази на очеве најближе сроднике, били ма у ком степену (Alb. stud. 181).

² У Приморју, кад улез дође на женино имање, плаћа цркви 1000. аспри (4. талира у сребру) „истраџбине“; да има права у цркви, у гробљу, у црквеној општини; па опет толико „натраџбине“ седу за воду, гору, пашњаке, што је сеоска заједница (Степ. Љубиша). Као начин прирођавања у црквеној и политичкој општини, ова је наплата стари обичај, и има свога извора у томе, што су улеви били већином странци и тек женидбом стају у сеоску заједницу.

³ Прот. III. Магистр. стр. 3. бр. 15; с. 4. б. 19; с. 61. б. 324; с. 96. б. 447; с. 97. б. 449; с. 159. б. 700; с. 172. б. 707. с. 199. б. 797. и с. 219. б. 872. Слпчних података налазио п за владавине К. Милоша (Грађа браће Петровића I. 240 и 241).

Заустављајући се од даљег разлагања код ове последње тачке, која потврђује моје мишљење да је у старо добапусту баштину наслеђивала црква под утицајем канонског права, мило ми је што у прилог томе могу навести законодавно решење од 21 Окт. 1850. ВБр. 2085 којим се потпуно доказује: да су духовне власти на историјској основи полагале право наслеђа на пусте прњаворске баштине, искључујући од тога и саму кћер и удовицу покојника. чему беше последица законодавна допуна §. 408 Грађ. Законика, издана на штету доондашњег манастирског обичајног права.

„Поводом догодившег се случаја изумирања једне фамилије у прњавору манастира Каленића, Архидијецезална конзисторија расмотрила је наредбу правитељствене комисије, одређене бивше за опредељење граница манастирских о наслеђу манастирском. Протокол комисије ове наређује: *да кад која фамилија прњаворска изумре, добро њено припадне манастиру. Како се у тој наредби тај вапрос рађа, кад се фамилија изумрлом сматрати има, конзисторија је мњења: да је фамилија не само онда изумрла, кад ни једног више лица од изумрле фамилије нема, но и онда кад удовица бешчедна у изумрлој кући остане. Право уживљења у добрима угашене фамилије има без сваке сумње удовица, које по мњењу конзисторије не може се никако прострти и на право продавања непокретних добара прњаворских, или отуђења којим ни-буд начином, или пренашања у другу коју кућу удадбом, удала се удовица у Прњавор или изван овога, или пуштањем човека у своју изумрлу кућу, почем у свима тим случајима већ прелази у другу фамилију, и те друге фамилије име узима на себе. При том конзисторија је истог мњења: да дете женско оставше, као последња шмика своје фамилије, сходно закону нашем, никаквих других права нема на непокретна добра фамилије своје, но само право уживања и пристојне удадбе из добара своје фамилије, и сама добра непокретна по удадби њеној да имају манастиру припасти, а по себи се, вели, разумева: да о свим покретним добрима може и последња граница фамилије, и оставша удовица по вољи располагати“*

„Попечитељство просвештенија под 26. Јула. т. г. ПБр. 713. представивши предмет овај Савету на решење приметило је, да се оно с поменутиим мњењем архидијецезалне конзисто-

¹ У Вукову речнику налазимо доказа о историјском праву манастира на наслеђе прњаворских баштана.

рије не слаже; јер по мњењу његовом удовица и у случају своје преудаје има право на заоставше добро мужа свога, почем других законих наследника нема, *и да манастир не може овде имати веће право од државе*, која у овом случају по мњењу попечитељства не би заоставше имање мужевље себи присвојила, а удовицу из њега по удаји њеној искључила. Што се пак женског детета тиче, попечитељство ово наводи да се не слаже зато с мњењем конзисторије, што по §. 400. грађ. Законика женска деца кад мушке никако нема наслеђују заоставше имање без икаквог ограничења“.

„Савет одобревши под 11. т. м. № 565. то мњење попечитељства нашао је за добро решити: да добро једне прњаворске фамилије само онда може и има припасти манастиру кад сва ова фамилија изумре неоставивши после себе никога свога, па дакле не само ни кћер него и удовицу; и по томе где је од које прњаворске фамилије остала или само кћер или само бешчедна удовица, онде да добро наследи заоставша кћи већ по §. 400. Грађ. Зак. или заоставша удовица по аналогiji §. 415. Грађ. Зак. по коме муж наслеђује женино имање кад њених законих наследника не би било“.

„За нужну потребну јасност и правац по делима и расправама наслеђа, Савет се овом приликом побуђеним нашао §. 408. Зак. Грађанског овим допунити: „А ако ни матерног рода по реду до овог колена не би било, онда прелази наследство на заоставшу удовицу“¹

Природу прњаворских одношаја у старој српској држави, према црквама и манастирима, огледао је да објасни г. Ст. Новаковић. У делу „Пронијари и баштиници“, он поставља идентичност између назива *прњавора* и *проније*. У чланку о значењу речи „стаљник“ разликује црквене одложнике на две велике класе — на *слободне тежак* и на *потчињене* и додаје „ganz gewiss gehörten zu den letzteren die Parici“. Узима да су византијски парици исто што и у српском народу *мероисци кмети* и *кметићи* и турске *чифчије*, и између њих и *отрока* прави овакву разлику: Das waren Sklawen des Bodens, nicht des Herrn, wie Otrocı.

¹ Зборник V. стр. 292.

² Архив за Словенску Филологију (X. Band). У доцнијим резултатима вели г. Новаковић за прњаворце: да су радници манастирски онде насељени да могу живети и издржавати се (Стара Српска војска. 74).

Идући корак даље у овом истраживању, напомињем : да под *прњаворцима* ваља разумети искључно манастирске подложнике, настањене на баштинама манастира и у непосредној њиховој околини, на услугу калуђера и око одржања манастирског имања. По споменицима називљу се „манастирски отроци“, и заједно са отроцима властeosким у многoме слични су турским „хавлијарцима“ т. ј. послузи која је настањена и окућарена у дворишту самог спахије. У селу Лужанима у алексиначкој Морави претци породице Живковића која носи надимак „хавлијарци“, беху настањени у дворишту куле спахије Френчевића на имању у Лужанима. Таквих аграрних подложника видео сам 1878. у селу Раковцу више Врање, у дворишту Ата-бега и Дилавер Бега. Манастирски отроци употребљавани су на разне службе пешке и на коњима, а хранили су се и из манастира и од својих кућа. Разликујући се по хрисовуљама од осталих црквених људи и подложника, на којима као на слободним баштиницима лежаше само обвеза одређеног годишњег рада и давање десетка, отроци или прњаворци сматрани су за просте уживаоце манастирских баштина. Као слуге манастира беху ослобођени од свију других власничких и државних терета, па и од саме дужности војевања, чему доказа налазимо чак и о нашем првом устанку. По жалби калуђера љубостињског Атанасија, наређује К. Ђорђе 22. Сеп. 1812. № 962. да се закаже прњаворцима да манастир служе или да војују. Другим његовим писмом од 14. Марта 1813. № 1198. забрањено је да се дира у село манастира Горњака, и да се не тера на кулук ни на војску.

Зависност манастирских отрока или прњавораца, почиње да опада од дана нашег народног ослобођења. Зграда старог феудализма и аграрне привезаности, заљуљана је модерним основима нашег политичког препорођаја. Начело личне слободе уводило је међу све држављане равноправност. Од прњаворских поседа постајашу приватне баштине под теретом чисто личних обвеза. Наредбом књаза Милоша од 16. Јуна 1819 прњаворци већ беху увршћени у порез плаћајуће главе.¹ Ово њихово одвајање, управо еманциповање испод власти и заједнице манастирске, прва је клица материјалном опадању наших богомоља, јер остајашу и без земље и без радних руку. Циркуларом државног савета од 4. Јуна 1835. № $\frac{50}{25}$ изречно

¹ Грађа браће Петровића - I. 283.

је укинута кулечење манастирима; но опасност, која је отуда претила њихову опстанку, наскоро изазове другу наредбу: „да се чини рукопомоћ манастирима у давању посленика за време рада од стране надлежних нуријаша, и то у колико се кад може — у светачац кад себи не раде, кад мобом и кад како и колико могу — подржавајући добром примеру наших старих, само тек да се не остављају пропасти и паде нију ови свети домови“ (Циркулар Држав. Савета од 22. Августа 1837. № 3866). Доцнији финансијски и политички закони, прекинули су и последњи завесни одношај прђавора, и остранили свако мешање манастира. Тим путем дакле угашено је и њихово историјско право на наслеђе прђаворских баштина или поседа.¹

¹ Ни српске богомоље у А. Угарској не могу да се похвале бољом судбином. На народном сабору (у 34. седници од 18. Марта 1865), српски патријарх јадикuje: „Како сада стоје наши манастири, тешко ће народ од њих имати какве помоћи. Све су изгубили и земље и десетак и работу. Прђаворци су им притиснули толива при тежања, и за све то још никакве накнаде. Тога примера нема у целој монархији“ (Посланик Чарнојевић виче: „То је жалосно“!).

4

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. НЕМИРИ ИЗМЕЂУ ЧЕТИРИ ЗИДА:
ИЗБОР ПРИПОВЕДАКА СРПСКИХ КЊИЖЕВНИЦА
ПРВЕ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА
Приредила Жарка Свирчев
Београд: Лагуна, 2021.
2. ФЛАЈШМАН ЈЕ У ШКРИПЦУ
Тафи Бродесер-Акнер
Београд: Лагуна, 2021.
3. ФРИДА КАЛО И БОЈЕ ЖИВОТА
Каролин Берnard
Београд: Лагуна, 2021.
4. ГДЕ СИ НЕСТАЛА, БЕРНАДЕТА
Марија Семпл
Београд: Лагуна, 2021.
5. ГЛАСОВИ ЖУТЕ СВЕСКЕ
Соња Ћирић
Београд: Лагуна, 2021.
6. ГОДИНЕ ПАНИКЕ:
ИЗЛАСЦИ, НЕДОУМИЦЕ И ОДЛУКА НАД ОДЛУКАМА
Нел Фризел
Београд: Лагуна, 2021.
7. ГОРИЛА
Душан Савковић
Београд: Лагуна, 2021.
8. ГОСПОДАРИЦА РИЦА
Мелани Бенџамин
Београд: Лагуна, 2021.
9. ХИЉАДУ БРОДОВА
Натали Хејнс
Београд: Лагуна, 2021.
10. И САД СИ СЕ ВРАТИО
Џил Мансел
Београд: Лагуна, 2021.
11. И ЖИВ И МРТАВ
Иван Златковић
Београд: Лагуна, 2020.

12. ИДЕМО НА ЗАГРЕБ
Небојша Јовановић
Београд: Лагуна, 2021.
13. КАИН
Жозе Сарамаго
Београд: Лагуна, 2021.
14. КАКО НОВЧИЋ КАЖЕ
Џејмс Бејли
Београд: Лагуна, 2021.
15. КАКО САЧУВАТИ ЗДРАВ РАЗУМ У ДОБА ПОДЕЛА
Елиф Шафак
Београд: Лагуна, 2021.
16. КИНЕСКИ ВЕК:
РАЂАЊЕ НОВЕ СВЕТСКЕ ВЕЛЕСИЛЕ
Волфрам Елзнер
Београд: Лагуна, 2021.
17. КЊИГА О В.
Ана Соломон
Београд: Лагуна, 2021.
18. КРЕМАНСКА СТРАЖА
Александар Гајић
Београд: Лагуна, 2021.
19. ЉУДИ БЕЗ ГРОБОВА
Енес Халиловић
Београд: Лагуна, 2021.
20. ЛОВ НА СТЕНИЦЕ
Драгослав Михаиловић
Београд: Лагуна, 2021.
21. ЛУНА: МЛАД МЕСЕЦ
Ијан Макдоналд
Београд: Лагуна, 2021.
22. ЛУНА: ВУЧЈИ МЕСЕЦ
Ијан Макдоналд
Београд: Лагуна, 2021.

23. МАЈКА УБИЦЕ
Ида Линде
Београд: Лагуна, 2020.
24. МАЈСТОР СВИТАЊА:
ПЕТЕР ХАНДКЕ: БИОГРАФИЈА
Малте Хервиг
Београд: Лагуна, 2021.
25. МАЛА КЊИЖАРА СРЕЋНИХ КРАЈЕВА
Џени Колган
Београд: Лагуна, 2021.
26. МАЛИ ЉУДИ; ЦОИНИ ДЕЧАЦИ
Луиза Меј Олкот
Београд: Лагуна, 2021.
27. МАТИЧНА КЊИГА
Драшко Милетић
Београд: Лагуна, 2021.
28. МЕДВЕДГРАД
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2020.
29. МЕ'МЕД, ЦРВЕНА БАНДАНА И ПАХУЉИЦА
Семездин Мехмединовић
Београд: Лагуна, 2021.
30. МИ ПРОТИВ ВАС
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2021.
31. МОЈА СЕСТРА СЕРИЈСКИ УБИЦА
Ојинкан Брејтвејт
Београд: Лагуна, 2021.
32. МОЛИТВА ЗА ОВЕНА МИНИЈА
Џон Ирвинг
Београд: Лагуна, 2021.
33. МУКЕ БОГАТАША:
ПОСЛЕДЊИ ДЕО ТРИЛОГИЈЕ СУЛУДО БОГАТИ АЛИЗИЦИ
Кевин Кван
Београд: Лагуна, 2021.

ПРЕПОРУЧУЈЕМО

1. Анђелко Анушић: **ПИСМО ПЕТРУ КОЧИЋУ И ЈОШ ПОНЕКОМЕ** / Београд: Службени гласник, 2015.

Преузето са сајта:

<http://www.slglasnik.com/библиотека-књижевни-гласник/колекција-гласови/писмо-петру-кочићу-и-још-понекоме>

Све приче у овој збирци можемо да схватимо као историјски и интертекстуални цитат прозе Петра Кочића, односно Кочићеве националне борбе и националног става. У свим причама, у различитим временским периодима, од аустроугарских до краја двадесетог века, приказано је страдање Срба на просторима Босанске Крајине, у трагичним ситуацијама рата и мира, окупације и присиле, геноцида и рата. Свака од прича је посебна целина а све их обједињује трагична српска судбина и специфични карактери и животне приче.

2. Емануел Бов: **МОЈИ ПРИЈАТЕЉИ** / Београд: Службени гласник, 2020.

Преузето са сајта:

<http://www.slglasnik.com/библиотека-књижевни-гласник/колекција-делта/моји-пријатељи>

„Бов пише полазећи од претпоставке да нас други боље виде него ми сами себе, да нам пред њима увек нешто измиче, да се самодоживљајем пред светом не можемо обухватити нити искупити. *Моји пријатељи* могу се читати и као изузетна збирка готових идеја, драгоцен каталог онога што човеку при погледу на другог човека прво пада на памет.”

Бојан Савић Остојић

„Емануел Бов заслужује да буде светац заштитник чистих писаца, и то више од Кафке, у рангу Чехова и Фиццералда.”

Петер Хандке

3. Петар Јончић: **ФИЛМ И РАТ: МИМИКРИЈА ХОРОРА** / Београд: Службени гласник, 2020.

Преузето са сајта:

<http://www.slglasnik.com/библиотека-уметност-и-култура/колекција-светионик/филм-и-рат>

Ова књига читаоца треба да подсети на који начин је кинематографија у предвечерје Другог светског рата, током њега, али и у целом XX веку била „уметничко оружје” у борби против непријатеља. У центру приче је филмска пропаганда Трећег рајха, као и анализа како су савезници (САД и Велика Британија), али и комунисти у СФРЈ третирали фашисте, нацисте и њихове сараднике кроз кинематографију (али и телевизију). Књигу чине и позитивни примери, дакле филмови који нису били само пропаганда већ су и храбро критиковали тоталитаризам и упозоравали на опасност од њега. Уједно, ово није само студија о филму, већ и о (негативној) поп култури, правој и лажној историји.

4. Џон Берџер: **КОНФАБУЛАЦИЈЕ** / Београд: Службени гласник, 2020.

Преузето са сајта:

<http://www.slglasnik.com/гласник-препоручује/конфабулације>

Конфабулација – допуњавање празнина у сећању измишљеним детаљима и фиктивним епизодама, то јест, причање измишљених, фантастичних прича као истинитих.

Књига под овим насловом састављена је од низа бележака, ауторових цртежа који наглашавају наратив, сећања и размишљања о животу, уметности, музици и политици.

Кад читате Берџера, живот вам се некако промени. Његова проза је мудра и лепа, на дирљив начин подстиче на размишљање. Читање је попут лаганог разговора с неким ко дели своје мисли о уметности, животу, пријатељству, случајним и свакодневним стварима. У књизи каже да „пише скоро 80 година”. У свим тим забележеним речима пронаћи ћете нешто што обогаћује и просвећује. Некад је то успутно запажање о животу, понекад назив уметничког дела које никада нисте видели, или једноставно запањујућа очигледна поента о уметности или животу коју сте пропустили. Берџер је то видео – он види ствари које други не виде.

Ово је књига која се чита и чува.

5. Маргарет Атвуд: **ЖИВОТ ПРЕ ЧОВЕКА** / Београд: Лагуна, 2021.

Преузето са сајта:

https://www.laguna.rs/n5148_knjiga_zivot_pre_coveka_laguna.html

Изузетно сложен љубавни троугао покреће овај поетски роман Маргарет Атвуд. Елизабета и Нејт, иако рутински неверни једно другом, у браку су већ више од деценије. Након што последњи Елизабетин љубавник изврши самоубиство, она схвата, опоравивши се од жалости, да је њен нежни, неодлучни муж на ивици да је напусти. Он се заљубио у Лашју, младу палеонтолошкињу и вечиту наивку која, како се чини, више воли фосиле диносауруса него људе. Елизабета баца око на момка Вилијама, с којим Лашја живи, и емоционална олуја која следи прети да опустоши животе свих њих.

Спајајући болну искреност са оштром сатиром, Маргарет Атвуд вуче јетке и духовите паралеле између живота својих ликова и диносауруса које Елизабета и Лашја покушавају да овековече својим музејским изложбама. Духовито и благо меланхолично, ауторка описује модерну породицу и романтичну љубав, све време нас подсећајући да јој прети изумирање.

6. Иван Ивањи: **УСАМЉЕНОСТ МАЊИНЕ** / Београд: Лагуна, 2021.

Преузето са сајта:

https://www.laguna.rs/n5253_knjiga_usamljenost_manjine_laguna.html

„У роману *Усамљеност мањине* Иван Ивањи је у потпуности посвећен анализи положаја мањине унутар шароликог југословенског друштва током експлозивне историје ове земље. У неизбежном распону између вазда варљивих бинарних одредница (наши/њихови, тада/сада, тамо/овде), кроз виспрен и шармантан мемоарски наратив свог јунака – банатског Мађара протестантске вере, Југословена рођењем и атеисте опредељењем – Иван Ивањи руком великог мајстора исписује узбудљиву приповест која се протеже у луку од тридесетих година двадесетог века све до почетка новог столећа и миленијума и води нас кроз све ратове, кризе, промене политичких система, распада, трагедије, колико их се у тих седамдесетак година наталожило. Нико изузев њега данас и овде није у стању да пише о читавом том временском распону и свим његовим изазовима с толико лакоће, ауторитета, уверљивости, па и духовитости.”

Владимир Арсенијевић

7. Миомир Петровић: **СРЕДИШЊА ПУСТИЊА** / Београд: Лагуна, 2021.

Преузето са сајта:

https://www.laguna.rs/n5196_knjiga_sredisnja_pustinja_laguna.html

Београдски пријатељи професора филмске уметности на привременом раду у једном од емирата замишљају да је његов живот као са разгледнице. Он предаје на елитном колеџу, испија скупа пића по дампинг ценама у раскошним ентеријерима, кампује под звездама у пустињи, иде на забаве са групом пријатеља који су се сви родили у истој земљи, Југославији, а ни породица му не недостаје јер су супруга и син са њим.

Како такав живот може било шта да уздрма?

Међутим, културни обрасци и ароганција страног света довешће у питање његову каријеру.

Еlegantни прозаиста и пажљиви посматрач сложене стварности, Миомир Петровић, пренео је у овом роману атмосферу личне и глобалне пустиње 21. века.

8. Горица Нешовић, Јелица Грегановић: **ПРИЧИ НИКАД КРАЈА** / Београд: Лагуна, 2021.

Преузето са сајта:

https://www.laguna.rs/n5226_knjiga_prici_nikad_kraja_laguna.html

„Горица Нешовић и Јелица Грегановић друже се већ дуже од четири деценије. Помислите само колико прича може да стане у то време, од девојаштва у гимназији, преко студирања, излазака, рада у медијима, момака, супруга, венчања и развода, до деце, а богами и унучића. Ово је књига која не бележи само догађаје и време, већ представља и јединствену историју једног женског пријатељства. Све ове приче су оне једна другој испричале, а онда су их поделиле са читаоцима. Зато је прича која се крије иза свих ових она најважнија, вечита, ретко испричана прича о пријатељству, о другарици са којом можеш да поделиш све лепе и тешке тренутке које живот доноси. А у овој наизглед колоквијалној фрази две овдашње генијалне пријатељице откривена је велика истина: прича никад краја...”

Драган Илић

„Чаробни шарени свет има своју геометрију. У тој геометрији између идеалног и оног могућег, између гостинских соба које живе у хладној тишини простора и дневних боравака препуних девојачке вриске, од детињства густо насељеног бабама и дедама до тренутка када ви добијете деду (свекра) на чување, у геометрији између ћутања и негде мора да се експлодира, станују приче које причају Јелица и Горица.”

Војка Пајкић Ђорђевић

9. Петер Хандке: **ОГЛЕДИ** / Београд: Лагуна, 2021.

Преузето са сајта:

https://www.laguna.rs/n5225_knjiga_ogledi_laguna.html

...о умору

...о џубоксу

...о успелом дану

...о залућенику гљивама

...о Тихом месту

У *Огледу о умору* Хандке преображава свакодневно искуство, често обележено досадом, у фасцинантно истраживање света успорених покрета, различитих врста и степена умора, његових подмлађујућих учинака, као и његових еротских, културних и политичких импликација.

У *Огледу о џубоксу* аутор сагледава коначни расплет свега што га окружује: све видљиво, ствари и људи, па и унутрашњи свет приповедача, враћају се у џубокс, који је средиште сећања јер се свет око њега у адолесценцији обликовао.

„Успео дан” и размишљање о њему на једном путовању возом из Париза води нас до суштине наше савремености, неспособне да се ухвати укоштац са пројектима за будућност јер ни по коју цену не напушта ограничени хоризонт садашњег тренутка.

Пишући о пољском ве-цеу из детињства у Корушкој, заједничком купатилу у интернату, јавном тоалету у врту јапанског храма и другим „тихим местима”, која су обично предмет подсмеха, Хандке још једном показује невероватно умеће приповедања у огледу који је истовремено изненађујући и заводљив.

Трагикомични јунак *Огледа о залуђенику гљивама*, популарни правник ангажован у међународном трибуналу на одбрани ратних злочинаца, срећно је ожењен и очекује дете, али га убрзо после венчања закупи страст према скупљању печурака. Ова разбигра убрзо ће се претворити у манију због које ће „залуђеник” запоставити и своју породицу и успешну каријеру да би се посветио једном трагању које је, као и писање, само себи циљ.

Разиграни, рефлексивни, проицљиви и забавни, ови огледи о свакодневном искуству и стварима које се обично сматрају тривијалним редефинишу умеће писања кратке прозе и потврђују статус Петера Хандкеа као једног од најоригиналнијих и најпровокативнијих савремених писаца.

5

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ УПРАВЕ
ЗА ПЕРИОД ОКТОБАР–НОВЕМБАР 2022. ГОДИНЕ**

1. ТО САМ ЈА, ЕДИЧКА
Едуард Лимонов
Београд: „Филип Вишњић”, 1991.
2. ОСТРВО ПЕЛИКАНА
Миодраг Мајић
Београд: Вулкан издаваштво, 2020.
3. СТРУЧЊАК ЗА ЉУБОМОРУ И ДРУГЕ ПРИЧЕ
Ју Несбе
Београд: Лагуна, 2021.
4. ДЕЧАК У ПРУГАСТОЈ ПИЦАМИ
Џон Бојн
Београд: Вулкан издаваштво, 2021.
5. МУЧНА ЉУБАВ
Елена Феранте
Београд: Booka, 2020.
6. ПРОФЕСОРОВА ТАШНА
Хироми Каваками
Београд: Booka, 2021.
7. РЕКА СА ЧЕТИРИ УШЋА
Синиша Ковачевић
Београд: Ave Serbia, 2021.
8. КАД ЈЕ МЕСЕЦ НИСКО
Надија Хашими
Београд: Лагуна, 2021.
9. НЕПОБИТАН ДОКАЗ
Питер Џејмс
Београд: Лагуна, 2021.
10. РАЗГОВОРИ СА ПРИЈАТЕЉИМА
Сали Руни
Београд: Геопетика издаваштво, 2018.

Главни и одговорни уредник: Смиља Богдановић, начелник Одељења
(smilja.bogdanovic@uzzpro.gov.rs)

Технички уредници: Јелена Васиљевић, организатор пријема и евиденције
захтева корисника
Јелена Катана, документалиста за електронске каталоге
и библиотечку базу података

Сарадници: Смиљана Павков, документалиста система базе података
Гордан Горуновић, оператер за системе базе података
Лепосава Милановић, документалиста за израду документационог
фонда
Радмила Тубин Михајловић, организатор пријема и евиденције
захтева корисника
Дејан Станојловић, оператер припреме података

Лектор: Смиља Богдановић
Коректор: Јелена Васиљевић

Компјутерска обрада: Одељење за информационо-документационе и библиотечке
послове

Техничка подршка: Радинка Мићовић, програмер софтверских решења

ШТАМПА: УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22–26